Gedos

Іноземне студентство в Україні: (не)узгодженість політик

Дослідницький звіт

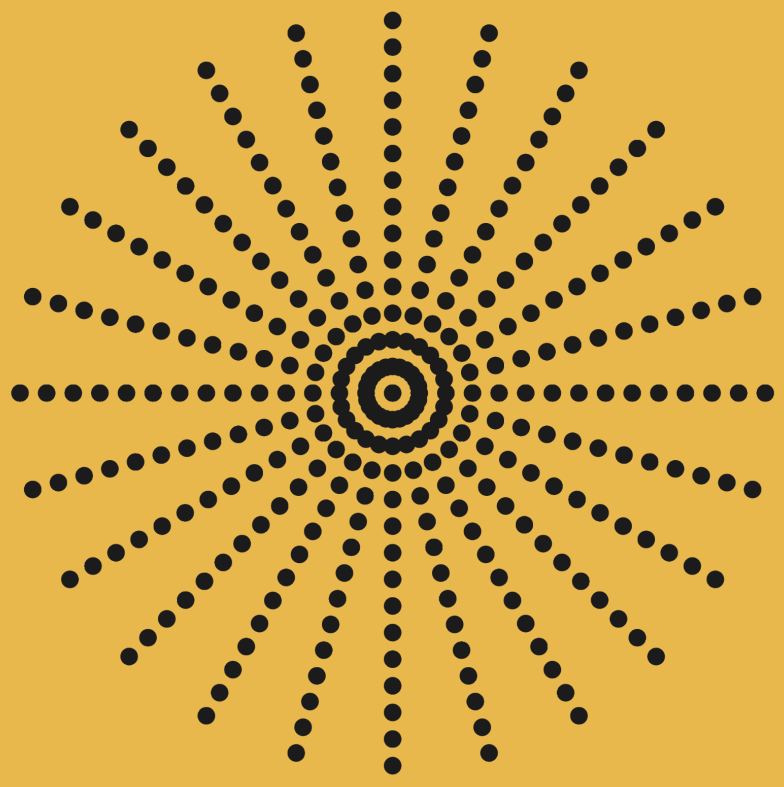

Авторки: Валерія Лазаренко, Олександра Слободян

Рецензент: Володимир Бахрушин

Коректура: Роксолана Машкова

Керівниця проєкту: Тетяна Жерьобкіна

Авторки звіту дякують усім, хто долучався до проєкту та цього звіту на різних етапах: колегам (Наталії Ломоносовій, Ліліані Філіпчук, Івану Вербицькому, Юлії Кабанець, Тетяні Жерьобкіній), ключовим інформант_кам дослідження (іноземним студент_кам та представни_цям закладів вищої освіти, Українському державному центру міжнародної освіти, Міністерству економіки України), а також усім учасни_цям обговорення в рамках події «Іноземне студентство в Україні: презентація дослідження і обговорення».

Аналіз здійснено у партнерстві з Державною службою України з етнополітики та свободи совісті в рамках Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції, викладені у цій публікації, не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

У цьому звіті ми використовуємо іменник з відділеним «_» гендерованим закінченням для позначення особи, гендер як_ої невідомий чи не має значення в нинішньому контексті, та групи осіб різного гендеру, або гендер яких невідомий, або гендер яких не має значення в нинішньому контексті. Ми однаково поважаємо жінок, небінарних осіб та чоловіків. Оскільки в україномовному інформаційному просторі сьогодні набагато частіше підкреслюється існування чоловіків, ніж усіх інших (тобто більшості людей), ми, щоб врівноважити цей перекіс, тут і далі використовуємо таку форму на позначення сукупності різних людей чи людини, гендер як_ої невідомий.

Зміст

Використані абревіатури та скорочення **3**

Стислі підсумки **4**

Опис методології **6**

Розділ 1 ● Характеристики іноземного студентства **8**

Інозем_ки, які мають доступ до вищої освіти на рівні з громадян_ками України 10

Інозем_ки, які вступають у межах квоти для інозем_ок 10

Контингент інозем_ок, які навчаються в Україні 14

Вибір України як країни для вступу до ЗВО 18

Розділ 2 ● Міграція **20**

Регулювання перебування іноземних студент_ок на території України: період вступу 20

Регулювання перебування іноземних студент_ок в Україні: після зарахування в ЗВО 22

Після закінчення ЗВО 22

Розділ 3 ● Освіта **23**

Право на освіту 24

Організація набору іноземних студент_ок 24

Процедура вступу 28

Освітній процес 31

Мова освітнього процесу 33

Розділ 4 ● Працевлаштування **36**

Можливості працевлаштування студент_ок та випускни_ць 37

Форми працевлаштування інозем_ок 37

Розділ 5 ● Міжнародні практики **42**

Велика Британія 42

Німеччина 44

Висновки та рекомендації **47**

Додаток 1. Групування спеціальностей за галузями **50**

Використані абревіатури та скорочення

ДПСУ — Державна прикордонна служба України

ДМСУ — Державна міграційна служба України

ДСЗУ — Державна служба зайнятості України

ЄДЕБО — Єдина державна електронна база з питань освіти

ЄЕЗ — Європейська економічна зона

ЗВО — заклад(и) вищої освіти

ОЕСР — Організація економічного співробітництва та розвитку

УДЦМО — Український державний центр міжнародної освіти

ЮНЕСКО — Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури

DAAD — Deutscher Akademischer Austauschdienst (Німецька служба академічних обмінів)

Стислі підсумки ●

Щороку в Україну на навчання приїжджають близько 20 тис. іноземних студент_ок. Іноземні студент_ки є найбільшою групою інозем_ок, які проживають в Україні на підставі посвідок на тимчасове проживання — 81 346 осіб на вересень 2021 року (47% усіх інозем_ок, що проживають в Україні тимчасово).

Переважна більшість іноземних студент_ок здобувають освіту за кошти фізичних осіб, а країни, з яких вони прибули, — це Індія, Марокко, Нігерія, Туркменістан, Єгипет, Азербайджан, Китай, Туреччина. Найбільш затребуваними спеціальностями є медичні — відповідно, студент_ки концентруються в тих містах, де є медичні та великі ЗВО. Значно менше студент_ок приїжджають у рамках квот і мають право на здобуття освіти за кошт державного бюджету на підставі міжнародних договорів (переважно це студент_ки з Китаю і Монголії) та в рамках політики України щодо закордонних україн_ок. Інозем_кам, які постійно проживають в Україні, та інозем_кам, яким надано міжнародний захист, гарантовано доступ до вищої освіти на рівні з громадян_ками України.

У сфері міграційної політики України іноземні студент_ки розглядаються як потенційно найбільш інтегрована категорія інозем_ок, яка за умови доступу до ринку праці могла б стати частиною механізму, який би дозволив гнучко реагувати на потреби ринку праці та задовольняти попит на робочу силу. Однак використання такого потенціалу іноземних студент_ок можливе за умови узгодженості імміграційного законодавства з економічною та демографічною політикою.

Проєкт Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 підкреслює, що потенціал українських ЗВО для підготовки іноземних громадян_ок використовується недостатньо, а в умовах демографічних викликів залучення більшої кількості іноземних студент_ок може надати системі вищої освіти стійкості. Однак формально у стратегії залучення більшої кількості іноземних студент_ок як механізм зазначено наближення української освіти до європейського та світового простору.

Узгодження політик щодо іноземних студент_ок у сфері міграції й освіти ускладнюється браком стратегічного розвитку ринку праці та державних пріоритетів розвитку економіки.

Брак комплексного бачення щодо іноземних студент_ок в Україні призводить до неузгодженості процедур, що стосуються вступу, в'їзду та перебування в Україні, а також працевлаштування.

- Через брак чіткого позиціонування України на міжнародному ринку освітніх послуг іноземні студент_ки обирають Україну радше не через сприятливе середовище для здобуття вищої освіти, а через її розташування в Європі.
- Чинна процедура вступу до ЗВО передбачає, що абітурієнт_ки мусять особисто подавати заяву на навчання до приймальної комісії у паперовому вигляді. Така норма створює додаткові бар'єри для вступу абітурієнт_ок з країн, з якими Україна має візовий режим.

- Підставою для видачі довгострокової візи для студент_ок є запрошення на навчання, проте вступни_ці часто отримують такі запрошення ще до того, як їх зарахують на освітню програму. Так до України за студентською візою потрапляють особи, які формально стануть студент_ками тільки після того, як пройдуть вступний іспит, що створює додаткові ризики для ЗВО. При цьому додаткове навантаження покладається на дипломатичні служби, які мусять проводити оцінку ризиків неврегульованої міграції під видом вступу на навчання.
- У таких умовах сильною є позиція посередни_ць, діяльність яких не завжди прозора, а в деяких випадках має монопольний характер.
- Під час навчання студент_ки мало взаємодіють з місцевим населенням та українськими студент_ками, зокрема через погане знання мови, а адаптація до життя в Україні відбувається в межах спільнот інозем_ок.
- Процес інтеграції також ускладнюється законодавчими обмеженнями праці іноземних студент_ок і браком окремих процедур для працевлаштування інозем_ок, які вже здобули освіту в Україні.

Для кращого використання потенціалу іноземних студент_ок в Україні заходи державної політики щодо цієї категорії інозем_ок і студент_ок повинні стосуватися не тільки створення умов для приїзду більшої кількості здобувач_ок освіти з-за кордону, а й адаптації до навчального процесу, соціального й економічного життя в Україні.

- Дії держави мають бути спрямовані на покращення процесу вступу: зменшення невиправданих бюрократичних перепон, забезпечення більшої прозорості процесу та сприяння усвідомленому вибору інозем_ками навчання в Україні.
- ЗВО, місцевій та національній владі слід сприяти тому, щоб навчальний процес був безпечний та інклюзивний, а інтеграція повинна бути двосторонньою.
- Політики щодо працевлаштування студент_ок повинні не обмежувати право іноземних студент_ок на гідне життя та можливості забезпечувати себе під час навчання.

Для реалізації потенціалу іноземних студент_ок держава не повинна створювати додаткових перепон у доступі до працевлаштування для тих іноземних студент_ок, які вирішили залишитися після навчання в Україні, зокрема через сімейні обставини, та мають намір працювати відповідно до отриманої освіти.

Опис методології ●

Мета цього дослідження — визначити, в яких питаннях є неузгодженими політики у сфері міграції, освіти та праці, й розробити рекомендації щодо змін у них, які б сприяли адаптації іноземного студентства до освітнього середовища, ринку праці та українського суспільства загалом.

Серед поставлених завдань були такі:

- проаналізувати найкращі практики та політики Європейського Союзу у сфері освіти, міграції та ринку праці щодо іноземних студент_ок, зокрема передовий досвід країн, що ліг в основу розробки Директиви ЄС 2016/801 про умови в'їзду та перебування громадян_ок третіх країн з метою проведення досліджень, навчання, волонтерства, студентських обмінів, освітніх проєктів та програм «au pair»;
- узагальнити та проаналізувати наявні дані щодо кількості іноземних студент_ок в Україні та їх розподілу за спеціальностями, регіонами, університетами навчання та статтю;
- дослідити на узгодженість між собою політики у сфері міграції, освіти та ринку праці як з боку законодавчої бази, так і з боку механізмів імплементації відповідних політик;
- розробити рекомендації для органів влади щодо внесення змін до політик у сфері міграції, освіти та праці, які сприятимуть адаптації іноземних студент_ок до освітнього середовища, ринку праці й українського суспільства загалом, а також покращенню захисту їхніх прав, посиленню протидії дискримінації.

Ключовим етапом було комплексне кабінетне дослідження (desk research), що включало збір та аналіз кількісних даних щодо кількості іноземних студент_ок та їх розподілу за спеціальностями, регіонами, університетами навчання та статтю. Деякі дані були отримані на запит: зокрема від ЄДЕБО, ДМСУ, ДПСУ, інші - зібрані з документів опублікованих на сайті МОН. Також кабінетне дослідження включає аналіз чинних політик щодо іноземних студент_ок у сферах міграції, освіти та праці шляхом безпосереднього аналізу законодавства, що регулює питання перебування іноземних студент_ок на території України та доступу до ринку праці під час навчання, а також законодавства та практик, що стосуються рекрутингу іноземних студент_ок до українських закладів вищої освіти й адаптації їх до освітнього та культурного середовища в Україні. Також було проаналізовано практики та політики країн Європейського Союзу у сфері освіти, міграції та ринку праці щодо іноземних студент_ок та приклади їх узгодження.

Також дослідження включало експертні та глибинні інтерв'ю з ключовими стейкхолдерами та бенефіціарами, їх було проведено 8:

- зі студент_ками, які нещодавно випустилися з українського ЗВО або навчаються там у 2020/21 навчальному році;
- з представницями ЗВО, які мають досвід долучення до вступної кампанії іноземних студент_ок та викладання в них;

- з представницями МОН.

Обмеження дослідження

Дослідження фокусувалось на узгодженостях та неузгодженостях політик у сферах міграції, освіти та працевлаштування, які напряму впливають на досвід отримання освіти в Україні іноземних студент_ок та їхню інтеграцію в українське суспільство. Такі явища, як расизм, мова ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті не були предметом аналізу через обмежені терміни і ресурси цього проєкту, а також потребу більш ґрунтовного підходу до дослідження цих явищ. Також у межах проєкту було проведено консультації з представни_цями органів влади, ЗВО та студентства. Вони були використані з метою уточнення результатів кабінетного дослідження, але це не окремий компонент дослідження, оскільки такі розмови не були глибинними інтерв'ю.

Розділ 1 ● Характеристики іноземного студентства

Щороку в Україну на навчання приїжджають близько 20 тис. іноземних студент_ок. І саме студентство становить найбільшу частку серед тих осіб, яки проживають в Україні на підставі посвідок на тимчасове проживання — 47% (81 346 осіб станом на вересень 2021 року[1]).

Переважна більшість іноземних студент_ок навчаються за кошти фізичних осіб, а країни, з яких вони прибули, — це Індія, Марокко, Нігерія, Туркменістан, Єгипет, Азербайджан, Китай, Туреччина. Найбільш затребуваними спеціальностями є медичні — відповідно, студент_ки концентруються в тих містах, де є медичні та великі ЗВО. Також є студент_ки, які приїжджають у рамках квот і мають право на навчання за кошт державного бюджету на підставі міжнародних договорів (переважно це студент_ки з Китаю та Монголії) та в рамках політики України щодо закордонних україн_ок. Інозем_кам, які постійно проживають в Україні, та інозем_кам, яким надано міжнародний захист, гарантовано безперешкодний доступ до вищої освіти.

Проте, приїжджаючи в Україну, іноземні студент_ки стикаються з низкою системних проблем, що перешкоджають їхній адаптації до приймаючого суспільства. При цьому наразі бракує критичного аналізу чинних політик у сфері міграції, освіти та праці й узгодженості їх між собою. Для принаймні часткового вирішення цієї проблеми ми провели дослідження узгодженості політик України у сферах міграції, освіти та працевлаштування щодо іноземного студентства, що стало продовженням нашої роботи в напрямку політики вищої освіти.

За визначенням статистичного інституту ЮНЕСКО, Євростату та ОЕСР, міжнародні студент_ки — це ті особи, які фізично перетнули міжнародний кордон між двома країнами для того, щоб навчатися у країні призначення[2]. Збираючи дані щодо іноземних студент_ок у країнах призначення, ЮНЕСКО зараховує до іноземних студент_ок осіб, які закінчили середню освіту не в країні призначення.

Відповідно до українського законодавства, іноземні студент_ки розглядаються як окремі категорії осіб, які мають особливі умови вступу, оскільки не є громадян_ками України, та, відповідно, різний доступ до вищої освіти в Україні. До них належать:

1) інозем_ки та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, та особи, які мають міжнародний захист (біжен_ки та особи, що потребують додаткового захисту) — мають право на здобуття вищої освіти на рівні з громадян_ками України (зокрема за кошти державного бюджету)[3];

[1] Дані отримано у відповідь на запит до Державної міграційної служби.
[2] *International students*. (2020). Migation data portal. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.migrationdataportal.org/pt-pt/themes/internationale-studierende
[3] *Закон України "Про вищу освіту"*. (2014). Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

2) закордонні україн_ки (які не проживають постійно в Україні) та інозем_ки, які прибули на навчання відповідно до міжнародних договорів — для них щороку виділяється квота в розмірі однієї тисячі місць державного замовлення[4];
3) інозем_ки та ОБГ, які прибули в Україну для навчання — можуть навчатися за кошти фізичних осіб;
4) іноземні студент_ки, які приїжджають в Україну в рамках академічної мобільності (їх ми не розглядаємо у цьому звіті).

Таблиця 1. Вибрані дані щодо кількості іноземних студент_ок в Україні

Показник	**Джерело даних**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Перебуває на обліку інозем_ок, які прибули для навчання, на початок року	*ДМСУ*	-	50 867	53 547	63 815	74 186
Кількість іноземних студент_ок в Україні, на початок року	*УДЦМО*	64 066	66 310	75 605	80 470	76 548
Кількість здобувач_ок освіти — іноземних студент_ок, на початок жовтня	*ЄДЕБО*	55 347	53 671	57 438	63 166	64 090
Кількість перетинів кордону інозем_ками на в'їзд з метою навчання	*ДПСУ*	2 087	4 521	4 526	3 016	2 424

Джерело: дані, отримані на запит від ДМСУ, ДПСУ, ЄДЕБО; https://studyinukraine.gov.ua/.

Наявні дані щодо іноземних студент_ок є адміністративними даними, які збирають відповідні відомства у процесі виконання своїх обов'язків, а отже, як будь-які адміністративні дані, мають переваги та недоліки. Незалежно від джерела даних, можна зробити висновок про те, що контингент іноземних студент_ок зростає. Відмінності між даними УДЦМО та ЄДЕБО передусім пояснюються відмінністю у часі фіксації цих даних (початок року та 1 жовтня відповідно); крім того, УДЦМО враховує до загальної кількості іноземних студент_ок на курсах мовної підготовки, післядипломної освіти та деяких студент_ок програм академічної мобільності (приблизно 10% усього контингенту студент_ок). Відмінності в даних від закладів освіти та ДМСУ пов'язані з тим, що міграційна служба веде облік іноземних студент_ок на підставі виданих посвідок на тимчасове проживання з метою навчання. Якщо порівняти дані в розрізі країн походження, то топ-10 країн за двома джерелами збігається, однак за даними ДМСУ значно менше громадян Азербайджану, що може

[4] *Постанова КМУ "Питання здобуття вищої освіти деякими категоріями осіб"* (2018). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/729-2018-%D0%BF/ed20201105#Text

бути пов'язано з тим, що студент_ки з цієї країни перебувають в Україні на підставі іншого документа — наприклад, посвідки на тимчасове проживання з метою возз'єднання з сім'єю.

Далі в документі для аналізу контингенту вступни_ць ми використовуємо дані ЄДЕБО щодо вступни_ць на освітні програми бакалаврату та магістратури за денною і заочною формами здобуття освіти, для аналізу контингенту студент_ок — дані ЄДЕБО щодо контингенту здобувач_ок освіти станом на 1 жовтня відповідного року, а для аналізу груп інозем_ок, які мають особливі умови вступу — дані ЄДЕБО щодо вступни_ць і дані державного замовлення.

Інозем_ки, які мають доступ до вищої освіти на рівні з громадян_ками України

У 2020 році в українські ЗВО було зараховано 308 інозем_ок, які постійно проживають в Україні, та 4 особи, які мали міжнародний захист. 78,8% осіб, які були зараховані в ЗВО у 2020 році, мали громадянство однієї з пострадянських країн. 2020 був останнім роком, коли вступ цих двох категорій інозем_ок відбувався в межах квот, однак у базі ЄДЕБО не вказано, що хтось зі студент_ок використав квоту для інозем_ок для вступу. 80% інозем_ок з цієї групи були зараховані на контрактну форму здобуття освіти. У 2021 році зі зміною правил ситуація з доступом до вищої освіти за кошт державного бюджету не змінилася: з 261 студент_ки 78% були зараховані на контракт. Такий рівень зарахувань на контракт вищий, ніж для студент_ок України в цілому за кожною групою спеціальностей, тому можемо припустити, що існують інші бар'єри в доступі до вищої освіти для цієї категорії інозем_ок, а не тільки вартість навчання. Одним із бар’єрів може бути в середньому гірша успішність у школі, зокрема через неврахування освітніх і культурних потреб цієї групи інозем_ок. Зокрема, середній бал ЗНО з української мови та літератури на 10 пунктів нижчий у інозем_ок-вступни_ць, які проживають на підставі посвідок на посітйне проживання, ніж у громадян_ок України, однак питання доступу до освіти інозем_ок потребує окремого вивчення.

Інозем_ки, які вступають у межах квоти для інозем_ок

На навчання закордонних україн_ок та іноземних студент_ок за міжнародним договорами (а раніше — й інозем_ок, які постійно проживають в Україні чи мають міжнароний захист) щороку виділяється квота до 1000 місць державного замовлення[5]. Зокрема, у 2020 році для вступу інозем_ок було використано 205 місць державного замовлення, що становить менше ніж 2% всіх іноземних студент_ок. Інозем_ки, які прибувають на навчання в межах квот, за потреби вивчають українську мову та інші предмети на підготовчому відділенні за кошти державного бюджету. Крім того, їх забезпечують стипендією та місцем у гуртожитку на загальних умовах.

[5] Там само.

Джерело: Дані щодо розподілу державного замовлення у 2017—2021 роках

Загалом кількість закордонних україн_ок, які користуються пільговим вступом щороку, не велика. Переважно користуються цією опцією громадян_ки пострадянських країн, країн зі спільним кордоном. Однак в останні роки зменшилася кількість громадян_ок Молдови та Росії (серед яких велика частка проживала на території Придністров'я і переважна більшість вступала в ЗВО в сусідній Одеській області), а у 2021-му зросла кількість громадян Білорусі. Розподіл студент_ок з числа закордонних україн_ок за спеціальностями схожий на громадян_ок України, зокрема переважають студент_ки, які були зараховані за соціо-гуманітарними спеціальностями.

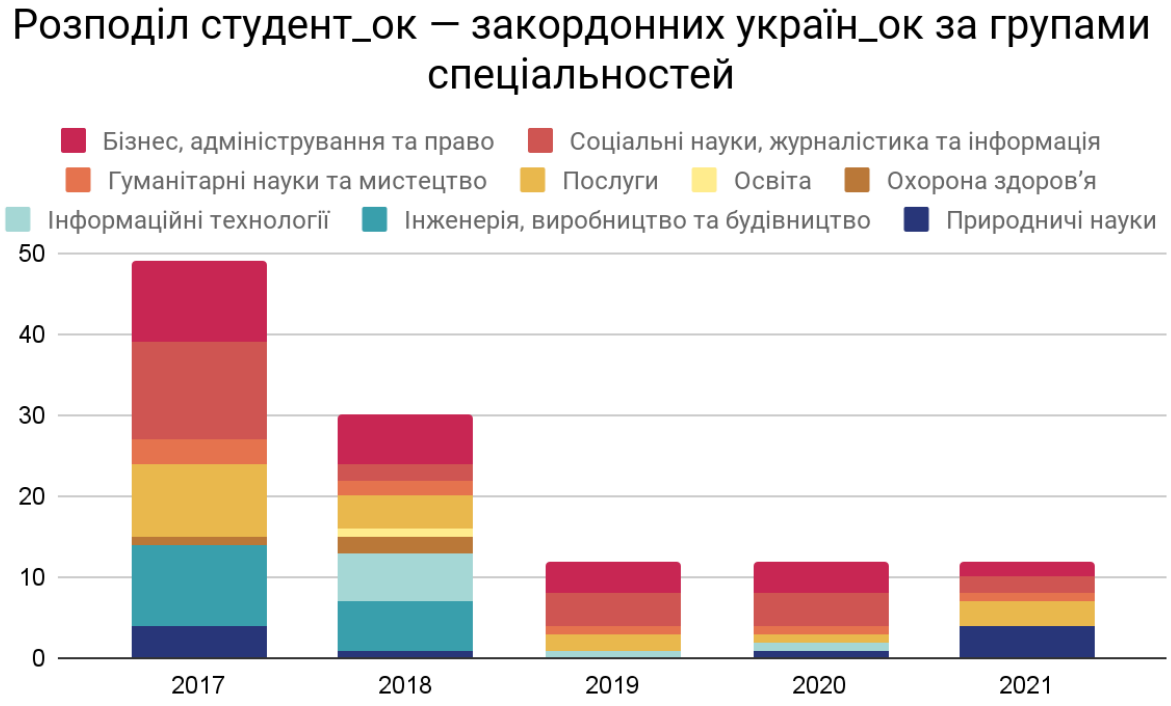

Джерело: Дані щодо розподілу державного замовлення у 2017– 2021 роках.

Примітка: Інформація про те, які спеціальності зараховані до кожної групи спеціальностей, міститься в додатку.

Не зовсім зрозуміло, яку саме задачу покладає держава на можливість вступу закордонних україн_ок за квотами, однак схоже, що квоти самі по собі не працюють як механізм повернення талановитих студент_ок, які мають українське походження. У числі студент_ок практично немає громадян_ок країн не з пострадянського простору, а близько дві третини всіх закордонних україн_ок, зарахованих на навчання за останні роки, вступили на контрактну форму (за інформацією з ЄДЕБО). Той факт, що не використовується вся кількість бюджетних місць за цією квотою, в поєднанні зі значною часткою закордонних україн_ок, які зараховані на контракт, вказує на проблеми в функціонуванні вступу за квотами.

Дещо більше студент_ок, які користуються можливістю навчатися на бюджеті в межах квот, вступають на основі міжнародних договорів. Варто зазначити, що таких угод немає ні з Марокко, ні з Азербайджаном, ні з Нігерією, а угода з Індією має радше декларативний характер[6], хоча з цих держав походить значна частка студент_ок-інозем_ок в Україні.

Щороку МОН інформує про кількість квот на навчання на наступний рік, вимоги до кандидат_ок і необхідні документи органи іноземних держав, з якими укладені договори, та збирає зворотну інформацію й узагальнює її. На основі цих даних

[6] *Угода між Урядом України й Урядом Республіки Індія про співробітництво в галузі культури, мистецтва, освіти, туризму, спорту та засобів масової інформації.* (1992). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_005#Text.

спеціальна комісія МОН формує державне замовлення для навчання іноземних студент_ок за квотами[7]. Відбір студент_ок проводять іноземні держави та рекомендують студент_ок до зарахування, про що МОН належним чином інформує ЗВО, в яких навчатимуться ці студент_ки. Зарахування інозем_ок до ЗВО на місця державного замовлення здійснюється щороку до 30 вересня (у виняткових випадках місця зберігаються за студент_ками до 31 жовтня).

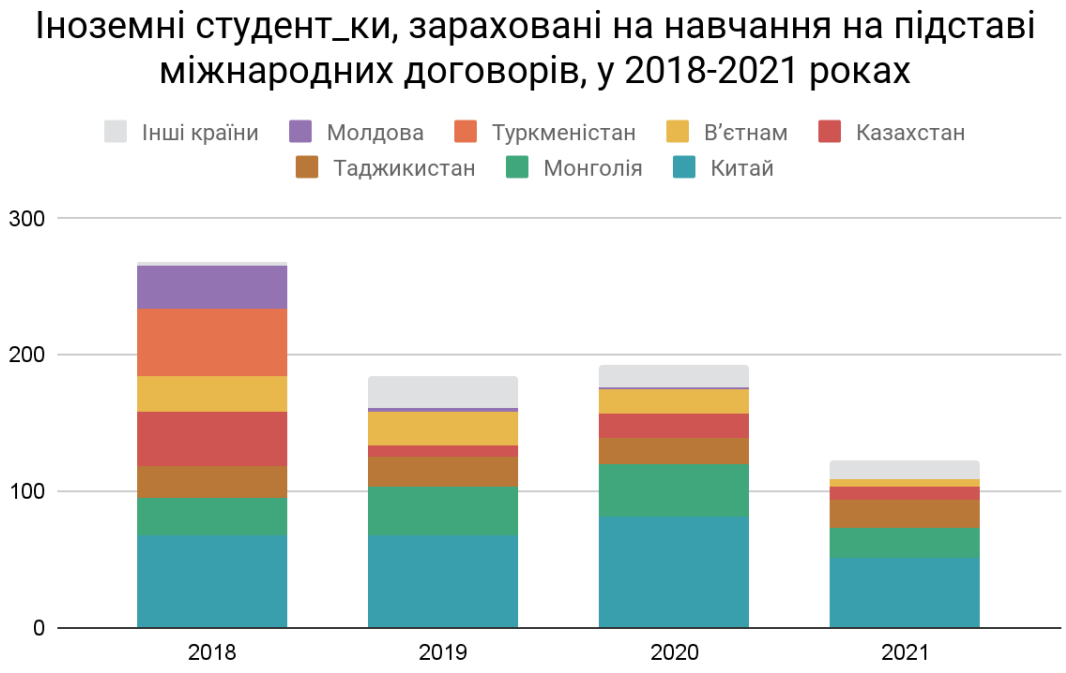

Джерело: ЄДЕБО; дані щодо розподілу державного замовлення у 2018–2021 роках

За останні чотири роки студент_ки з Китаю та Монголії становлять половину всіх студент_ок, які навчаються на підставі договорів. Відповідно до двосторонньої угоди з Китайською Народною Республікою, щороку у ЗВО кожної сторони можуть навчатися до 100 студент_ок за державним замовленням[8]. Студент_ки з Китаю переважно вступають на інженерні спеціальності (близько третини) та підготовчі відділення (близько половини). Щороку близько 10 студент_ок вступають за міжнародними договорами на гуманітарні науки: близько половини з них — на українську філологію та близько половини — на слов'янську філологію, зокрема російську. Відповідно до взаємної угоди з Монголією[9], щороку до 20 студент_ок можуть навчатися на освітньому рівні бакалавра чи магістра і ще 5 — на аспірантурі. Студент_ки з Монголії переважно вступають на транспортні (в основному авіаперевезення) та інженерні

[7] *Наказ МОН «Про затвердження Порядку встановлення квот для здобуття вищої освіти іноземцями та особами без громадянства в межах обсягів державного замовлення відповідно до міжнародних договорів України»*. (2019). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0153-20#Text
[8] *Угода між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і Міністерством освіти Китайської Народної Республіки про співробітництво в галузі освіти.* (2012). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_096#Text.
[9] *Угода між Урядом України і Урядом Монголії про співробітництво в галузі освіти.* (2011). Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496_055#Text

спеціальності (половина з яких пов'язана з авіацією), і майже три чверті вступають до транспортних та авіаційних ЗВО.

Загалом у порівнянні з контингентом усіх студент_ок серед іноземних студент_ок, які навчалися за міжнародними договорами, більше студент_ок на інженерних спеціальностях. Після 2018 року частка інженерних спеціальностей зменшилася в основному за рахунок зменшення кількості студент_ок із Туркменістану (80% навчалися на спеціальностях STEM), Казахстану (60% на цих спеціальностях) і Молдови (56%).

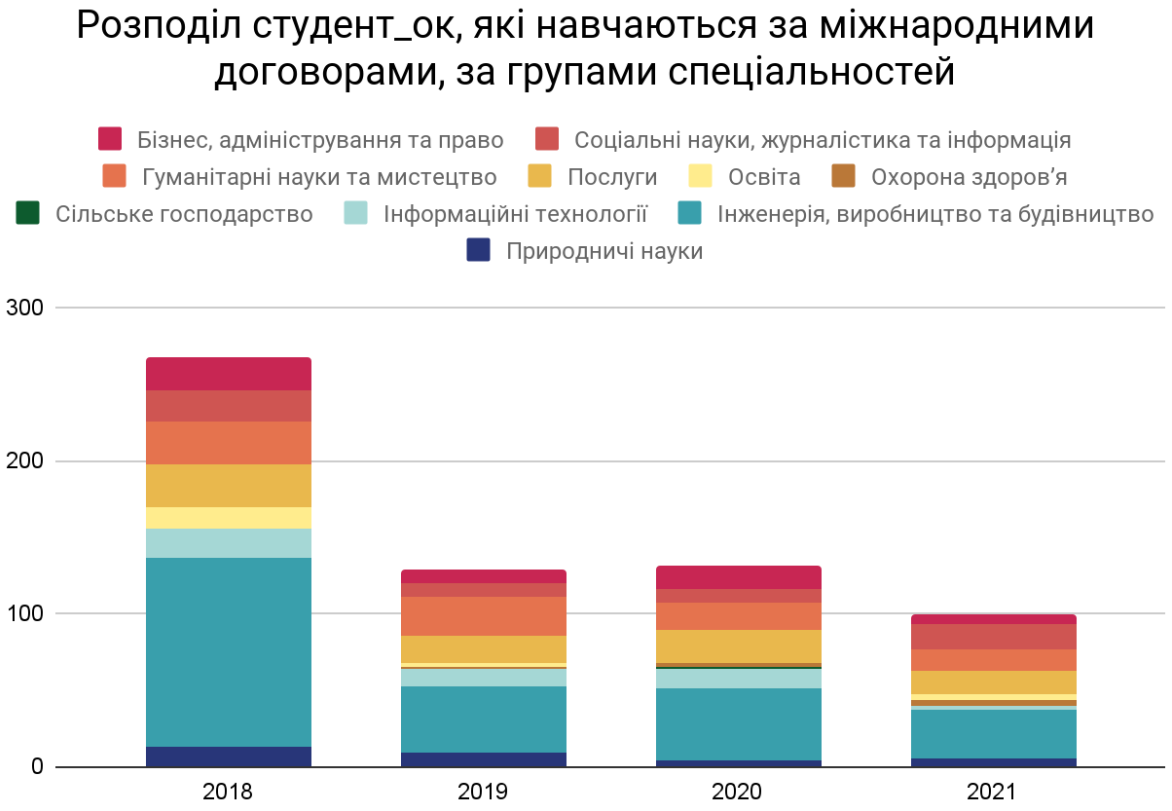

Джерело: ЄДЕБО

Контингент інозем_ок, які навчаються в Україні

Завдяки ЄДЕБО ми можемо не тільки аналізувати всіх іноземних студент_ок, які навчаються в Україні, а також порівнювати їх з українськими студент_ками. Виходячи з наявних у нас даних, в аналізі контингенту іноземних студент_ок ми не завжди можемо виділити окремі категорії іноземних студент_ок за особливостями доступу до вищої освіти, але оскільки іноземні студент_ки, які приїжджають на навчання за кошти фізичних осіб, становлять основну іноземного студентства, то подальший аналіз варто передусім поширювати на цю категорію студент_ок.

Співвідношення іноземних студент_ок до студент_ок-україн_ок на денній формі здобуття освіти зростає: у 2016 році воно становило 5,3%, а у 2020 році — вже 6,6%. Збільшення частки іноземних студент_ок відбувається з двох причин. По-перше, зростає кількість іноземних студент_ок, які обирають для навчання Україну. А по-друге, кількість українських студент_ок, які навчаються на денній формі на бюджеті, зменшується через зменшення обсягу державного замовлення.

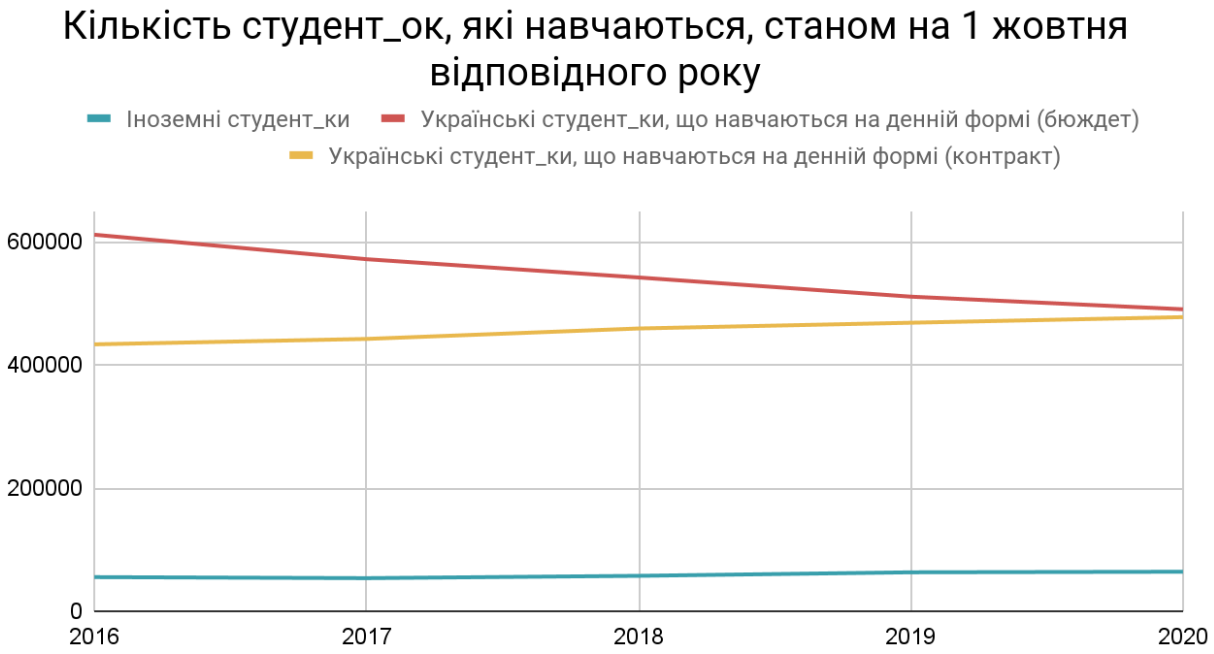

Джерело: ЄДЕБО, дані щодо студент_ок, які навчаються в українських ЗВО

Хоча частка іноземних студент_ок у загальному контингенті студент_ок не велика, однак в окремих університетах на деяких спеціальностях іноземні студент_ки становлять понад половину всіх студент_ок. З цього можемо зробити висновок, що в умовах скорочення кількості студент_ок, які навчаються за кошти державного бюджету, іноземні студент_ки забезпечують стабільність роботи окремих ЗВО.

Джерело: ЄДЕБО, дані щодо студентства, які навчаються у ЗВО

Розподіл українських та іноземних студент_ок за статтю має суттєві відмінності. У вищій освіті в Україні спостерігається гендерний паритет серед українського студентства, але частка жінок серед іноземних студент_ок становить третину. Більше того, серед українського студентства за кордоном жінки кількісно переважають чоловіків[10].

Гендерний аспект міграції потрібно аналізувати більш детально, оскільки попередні дослідження показують суттєві відмінності в мотивації та схильності жінок і чоловіків переїжджати в іншу країну для навчання[11]. Крім того, чоловіки та жінки можуть мати різну мотивацію щодо повернення у країну громадянства чи залишення в Україні для проживання[12], а також можуть зіштовхнутися з відмінними проблемами при виході на ринок праці після закінчення навчання[13].

[10] Стадний, Є., Слободян, О. (2016). *Українські студенти за кордоном: скільки та чому?* Cedos. https://cedos.org.ua/researches/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu/#gender
[11] Там само.
[12] Там само.
[13] Фітісова, А., Ломоносова, Н., & Філіпчук, Л. (2019). *Іммігрантки в Україні: доступ до ринку праці та інтеграція до суспільства*. Cedos. https://cedos.org.ua/researches/immihrantky-v-ukraini-dostup-do-rynku-pratsi-ta-intehratsiia-do-suspilstva/

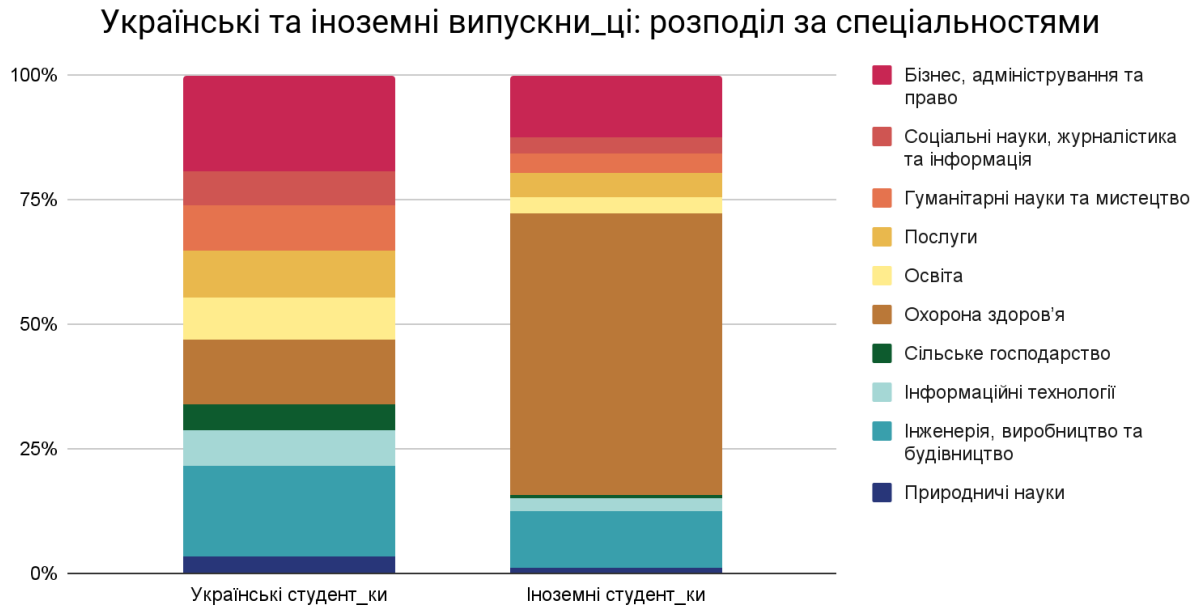

Джерело: ЄДЕБО, дані щодо випускни_ць

Розподіл за групами спеціальностей іноземних студент_ок та українських студент_ок на перший погляд суттєво відрізняється. Значна частка іноземних студент_ок (53%) навчається на медичних спеціальностях. Якщо ж не брати до уваги контингент студент_ок-медиків, то розподіли за спеціальностями дуже схожі. Як показують інтерв'ю з експертками, студент_ки-медики рідко залишаються в Україні після закінчення навчання. Решта інозем_ок, якщо вирішать залишитися в Україні, ймовірно, зіштовхнуться з тими ж викликами, пов'язаними з невідповідністю структури спеціальностей потребам ринку праці, що й українські студент_ки.

Географічне розміщення іноземних студент_ок часто залежить не тільки від розташування ЗВО, а й від того, з якими ЗВО працюють агенції-посередники у країні походження інозем_ки. Як наслідок, аналіз кількості іноземних студент_ок, які були зараховані до українських ЗВО у 2020 році, вказує на існування сталих «коридорів» міграції іноземних студент_ок.

Таблиця 2. Основні коридори студентської міграції*

Коридор студентської міграції	**Кількість вступни_ць**	
	2020 рік	**2021 рік**
Азербайджан — Київ	151	170
Азербайджан — Харківська область	197	258
Грузія — Київ	111	20
Індія — Вінницька область	272	99
Індія — Львівська область	275	9

Іран — Київ	113	88
Китай — Київ	482	439
Марокко — Харківська область	602	399
Марокко — Дніпропетровська область	364	313
Марокко — Одеська область	268	205
Марокко — Запорізька область	184	182
Нігерія — Харківська область	92	255
Нігерія — Київ	130	217
Туніс — Дніпропетровська область	122	165
Туреччина — Харківська область	460	352
Туреччина — Одеська область	254	170
Туреччина — Київ	197	144
Туркменістан — Львівська область	103	52
Туркменістан — Київ	249	142
Туркменістан — Сумська область	130	60

**Вказані коридори, якими у 2020 або 2021 році на навчання прибули понад 100 іноземних студент_ок. Дані за 2021 рік попередні, оскільки на момент отримання даних і написання звіту вступна кампанія для іноземних студент_ок ще тривала.*

Вибір України як країни для вступу до ЗВО

Наразі немає даних про причини вибору іноземними студент_ками України для вступу до університетів, що були б репрезентативними для всіх, хто приїжджає. У межах нашого дослідження для уточнення питань щодо функціонування процедур міграції, освіти й працевлаштування було проведено консультації лише з трьома іноземними студент_ками, але тут ми хочемо навести аргументацію в цих випадках, чому вони обрали саме Україну[14].

Як студент_ки зазначали у глибинних інтерв'ю, попри складну й багатоетапну процедуру подачі документів, вступ на навчання в Україні є простим порівняно з іншими країнами.

> Ще одна причина, чому люди приїздять [навчатися в Україну — *прим.*], — це тому, що є реклама, а ще через вимоги для навчання в Україні. Тобі просто треба мати хороший атестат. В інших країнах, в Америці чи десь у Британії, тобі треба здавати іспити, як SLC, IELTS, Cambridge Advanced Levels... А в Україні, щоб вчитися, треба просто показати хороші оцінки з освіти у твоїй країні — це все. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Випускник українського ЗВО, Нігерія*

[14] З них двоє — студент_ки медичних спеціальностей.

> Таке відчуття, що тут дуже доступна медична програма. По-перше, легко поступити. Немає гонитви з візою, ти проходиш співбесіду — і ти зарахований. І це дуже добре. І також ця програма доволі дешева. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

Як зазначили інформант_ки дослідження, на їхнє бажання приїхати до України також повпливав позитивний досвід їхніх родич_ок чи знайомих, які вже навчалися в українських ЗВО.

> Моя подруга зараз на п'ятому курсі, теж вивчає медицину. Вона заохотила мене приїхати до Тернополя. Звісно, спочатку я не бачила різниці між різними українськими містами. Але вона сказала мені, що у Тернополі добре, тут багато добрих людей, багато африканців. І ще це місто дуже добре для навчання, тому що медична програма дуже інтенсивна, і тут справді піклуються про навчання, докладають зусиль, щоб студенти ходили на заняття. Вкладаються в людей. І програма також акредитована. Тому я хотіла саме у Тернопіль.
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

> Мій родич навчається в Україні, я сконтактувала з ним — і він порадив мені їхати вчитись до Ужгорода, бо він там вчиться. [...] Цей мій родич, йому було дуже важко вступити в Індію, тому це був для нього єдиний варіант — приїхати сюди вчити медицину.
>
> Загалом витрати на навчання тут менші, ніж в Індії. Не набагато, але дещо. При цьому переваг з цього диплома в нас не буде. Якщо ти вчишся на останньому році, тобі треба скласти іспит в Індії, щоб працювати. Але переваг немає ні для індійського диплома, ні для українського. [...] Але освіта в Україні справді добра, я нею задоволена.
>
> *Студентка українського ЗВО, Індія*

Медичні спеціальності, як уже було зазначено вище, є найпопулярнішими серед іноземних студент_ок. Як розповіла одна з експерток дослідження, українська медична освіта є свого роду «брендом» в окремих країнах Африки й Азії.

> Ми навіть дивилися — і по статистиці, і по всьому: всі їдуть отримувати медичну освіту — бренд української медичної освіти. [...] ми багато перетинаємося на виставках (я безпосередньо) із представниками інших країн, де ми конкурентоспроможні, де ні. Зараз вийшла на Африку, Індію, Китай: агресивна політика, забирають той контингент по ціні, який з нами... [однаковий] як би приблизно, да? Європа набагато дорожча, після нас вони можуть їхати працювати в Європу, в Британію, там, де в них великі когорти їх... співвітчизників, діаспори.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Втім, за словами експертки, українська освіта зараз зазнає конкуренції з боку Індії та Китаю. Ймовірною причиною цього може бути як більш агресивна політика цих країн із залучення іноземних здобувач_ок вищої освіти, так і більш простий, порівняно з Україною, перехід на ринок праці та перспективи подальшого працевлаштування.

Розділ 2 ● Міграція

Питання державної політики щодо студент_ок-інозем_ок в Україні піднімається в ключовому документі, який фіксує стратегічне бачення розвитку міграційної політики — Стратегії державної міграційної політики до 2025 року[15]. У стратегії закріплено основні напрями міграційної політики: з одного боку, міграційна політика повинна забезпечувати консолідацію української нації та державну безпеку, а з іншого — сприяти соціально-економічному розвитку. Іноземні студент_ки в документі згадуються в другому аспекті, зокрема зазначається, що розширення доступу іноземних студент_ок до ринку праці після закінчення навчання могло би стати частиною механізму, який би дозволив гнучко реагувати на потреби ринку праці та задовольняти попит на робочу силу. На першому етапі реалізації стратегії відповідно до плану заходів на 2018–2021 рік[16] ДМС, МОН та Мінсоцполітики повинні провести аналіз законодавства та за потреби розробити новий нормативно-правовий акт, яким визначити умови, за яких іноземні студент_ки можуть працювати під час і після навчання, а також продовжити період проживання в Україні після закінчення навчання.

Регулювання перебування іноземних студент_ок на території України: період вступу

Процес вступу — а відповідно, й законні підстави для перебування іноземних студент_ок в Україні — суттєво відрізняється залежно від того, чи інозем_ка перебуває на території України на момент вступу та який у н_еї легальний статус. Якщо іноземн_а студент_ка має посвідку на постійне проживання в Україні чи є біжен_кою, в_она вступає в ЗВО на загальних підставах (здає ЗНО та бере участь у загальному конкурсі), і, відповідно, її/його легальний статус у країні не змінюється. Всі інші інозем_ки вступають до ЗВО за окремою процедурою (див. розділ «Освіта») та після вступу перебувають в Україні на підставі посвідки на тимчасове проживання з метою навчання.

Якщо на момент вступу та подачі документів студент_ка перебуває не в Україні, його/її наступні кроки залежать від того, чи є в_она громадянин_кою країни, з якою підписаний договір про безвізовий в'їзд. Для подачі документів громадян_ками безвізових країн абітурієнт_ка може приїхати в межах безвізу на 90 днів протягом 180 днів (виняткові правила діють для громадян Білорусі, які можуть перебувати в Україні 180 днів протягом 360 днів). Якщо ж абітурієнт_ка потребує для в'їзду в Україну візу, йому/їй потрібно завчасно подбати про те, щоб отримати документи, які підтверджують мету перебування в Україні.

---

[15] *Розпорядження КМУ "Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року."* (2017). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text

[16] *Розпорядження КМУ "Про затвердження плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року."* (2018). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-2018-%D1%80#Text

Першим кроком для оформлення візи є звернення до ЗВО, в який планує вступати студент_ка, й отримання запрошення на навчання[17]. ЗВО видають такі запрошення або після попередньої перевірки спеціальною комісією відповідності документів про здобутий рівень освіти майбутньо_ї абітурієнт_ки рівню, на який планує вступати інозем_ка, та виданої згоди на прийом тако_ї студент_ки, або після проходження студент_кою вступних іспитів. Запрошення реєструє УДЦМО в електронному журналі, а університет направляє запрошення студент_ці або уповноваженій особі для продовження процедури оформлення в'їзду студент_ки в Україну. Запрошення діє не більше 6 місяців, а термін встановлює університет з урахуванням термінів вступної кампанії та тривалості навчання на програмі.

Маючи запрошення, студент_ка може звертатися до дипломатичного представництва України або консульства у країні свого перебування для оформлення довгострокової візи. Для цього (оформлення довгострокової візи) абітурієнт_ці потрбіно надати стандартний набір документів: паспорт, візову анкету, кольорову фотокартку, поліс медичного страхування, документи, що підтверджують достатнє фінансове забезпечення, а з 2022 року — біометричні дані, а також запрошення на навчання (стажування), видане ЗВО та зареєстроване у порядку, встановленому МОН[18].

Під час перетину державного кордону, крім візи та паспортного документа, абітурієнт_ці потрібно мати підтвердження мети поїздки та наявності достатнього матеріального забезпечення[19]. Остання умова передбачає кошти в розмірі 20 прожиткових мінімумів на місяць[20], але ці кошти не обов'язково мати на рахунку (можуть бути враховані гарантії приймаючої сторони, підтвердження бронювання житла, наявність зворотного квитка)[21]. Крім того, ЗВО повинен проінформувати УДЦМО та ДПСУ щодо дати та рейсу прибуття запрошено_ї інозем_ки, а також надати інформацію про уповноважену особу, яка зустрічатиме інозем_ку в пункті пропуску та супроводжуватиме до ЗВО[22].

> Якщо ми не говоримо про безвізові країни, де студенти легко перетинають кордон, то зазвичай ті країни, які є країнами ризикованої міграції, вони майже завжди зупиняються на другій лінії кордону (контролю — *прим.*), і це питання, якщо їх ніхто не зустрічає, тут має бути лист від університету, студент має проінформувати університет, коли він в'їжджає, яким рейсом.
>
> *Експертка, УДЦМО*

---

[17] *Наказ МОН "Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації."* (2013). Верховна рада України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2005-13#n4

[18] *Постанова КМУ "Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію."* (2017). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2017-%D0%BF#Text

[19] *Закон України "Про прикордонний контроль."* (2009). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text

[20] *Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства"* (2011). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

[21] Там само.

[22] *Наказ МОН "Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації."* (2013). Верховна рада України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2005-13#n4

Ймовірно, така практика впроваджувалася для того, щоб пересвідчитися, що студент_ка справді приступить до навчання, а не використає навчання як привід потрапити до України з іншою метою. На практиці супроводом студент_ок під час і після перетину кордону займаються посередни_ці, з якими співпрацює студент_ка.

Регулювання перебування іноземних студент_ок в Україні: після зарахування в ЗВО

Наступним кроком після успішного проходження вступних випробувань і зарахування інозем_ки до ЗВО є оформлення посвідки на тимчасове проживання з метою навчання. Щоб оформити таку посвідку, студент_ці потрібно подати в територіальне відділення ДМСУ паспорт з довгостроковою візою типу D, заяву, поліс медичного страхування, документ, що підтверджує факт навчання в Україні (копії наказу ЗВО про зарахування та інформацію про період навчання) та зобов'язання ЗВО повідомити ДМС про відрахування студент_ки[23]. Віднедавна, якщо інозем_ка згідно з міжнародними договорами не зобов'язан_а отримувати довгострокову візу для оформлення посвідки, вона чи він може оформити посвідку на тимчасове проживання, не виїжджаючи з України та, відповідно, не декларуючи на кордоні нову мету свого перебування[24].

Студент_ка може подавати документи в ДМС самостійно або через уповноважен_у представни_цю, однак посвідку забирає самостійно. Після отримання посвідки студент_ка має зареєструвати місце проживання. Якщо посвідка видана у формі пластикової картки, тоді інформація про місце проживання інозем_ки або особи без громадянства зберігається на безконтактному електронному носії, що міститься у посвідці, у хронологічному порядку[25]. Посвідка дійсна на період навчання, який визначається в документі, що підтверджує факт навчання в Україні[26], а отже, студент_ці не потрібно продовжувати її. Однак якщо студент_ка не виконує індивідуальний навчальний план та її чи його відраховують, ЗВО повідомляє про це ДМСУ і посвідку скасовують, а інозем_ка повин_на здати посвідку, знятися з реєстрації та залишити територію України протягом 7 днів[27].

Після закінчення ЗВО

Після закінчення терміну навчання та, відповідно, терміну дії посвідки перебування іноземних студент_ок не регулюється жодними особливими документами. У

---

[23] *Постанова КМУ "Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання."* (2018). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text

[24] Там само.

[25] Там само.

[26] *Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства"* (2011). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

[27] *Постанова КМУ "Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання."* (2018). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text

випускни_ці українського ЗВО є 7 днів для того, щоб здати посвідку, знятися з реєстрації та залишити територію України.

Колишн_я студент_ка може опинитися в неврегульованому становищі, якщо термін навчання на попередньому рівні (і, відповідно, термін дії посвідки) не включає в себе час для вступу на наступний рівень освіти. Якщо студент_ка має намір залишитися в Україні для працевлаштування або возз'єднання з сім'єю (чи на іншій підставі), в_она повин_на виїхати з України та розпочати процедуру в'їзду за правилами, що відповідають тій чи іншій підставі. Наразі нам не відомо, чи можна відстежувати зміну статусу студент_ки та підрахувати кількість студент_ок, які залишаються в Україні після закінчення навчання.

Розділ 3 ● Освіта

Окремі моменти вступу та навчання іноземних студент_ок в Україні регулюються різними документами: законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами МОН та внутрішніми документами ЗВО. У проєкті Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки[28] прицільно розглядається політика щодо інтернаціоналізації освіти, а серед пріоритетів розвитку вищої освіти зазначене наближення української освіти до європейського та світового простору, зокрема шляхом залучення більшої кількості іноземних студент_ок.

У Стратегії зазначено, що потенціал українських ЗВО для підготовки іноземних громадян_ок використовується недостатньо, а в умовах демографічних викликів залучення більшої кількості іноземних студент_ок надасть системі вищої освіти стійкості. Отже, іноземні студент_ки радше розглядаються як ресурс (оскільки вони здобувають освіту за власні кошти і можуть надати додаткові фінансові надходження системі вищої освіти), а сама освіта позиціонується як послуга. При цьому у проєкті Стратегії посилено бачення освіти як важливої передумови соціально-економічного, технологічного та культурного розвитку.

У проєкті стратегії також піднімається питання взаємозв'язку політик у сфері освіти та інших суміжних сферах. Зокрема, брак державних пріоритетів розвитку економіки наводиться як основна причина невідповідності структури підготовки студент_ок за спеціальностями потребам ринку праці, а сувора міграційна політика країн з високими доходами розглядається як можливість для розвитку міжнародної освіти в Україні в умовах демографічних викликів.

Популяризацією української освіти за кордоном займається Український державний центр міжнародної освіти (УДЦМО) при МОН. Також Центр адмініструє державний портал https://studyinukraine.gov.ua/ та займається інформаційною підтримкою майбутніх вступни_ць до українських ЗВО. Ось як про місію центру висловилась експертка:

> Ми бачимо нашу місію — це підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку освітніх послуг, і досягти цю місію ми можемо виключно через такі шляхи як популяризація української освіти за кордоном, забезпечення інформаційної підтримки щодо організації навчання, і це якраз та інформаційна підтримка, про яку я говорю, інформаційна підтримка абітурієнтів, і іноді вже тих студент_ок, які приїхали і хочуть дізнатися щось більше або стикнулися з якимось проблемами, і їм просто немає до кого звернутися, і вони звертаються до нас.
>
> *Експертка, УДЦМО*

[28] Міністерство освіти і науки. (2020). *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки*. МОН. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf

Право на освіту

Хоча за законодавством право на вищу освіту гарантоване[29] незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального та майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин, окремі дискримінаційні практики є можливими, якщо це передбачено в Конституції чи інших законах України.

Фактично, право на вищу освіту надається лише тим особам, які *постійно* проживають на території України (включно з інозем_ками, біжен_ками, особами, які потребують додаткового захисту, та особами без громадянства). Ці категорії вступни_ць можуть вступати на навчання на тих самих умовах і за тою самою процедурою, що й громадян_ки України.

Натомість інозем_ки, які приїздять до України для навчання, можуть здобувати вищу освіту або за кошти фізичних (юридичних) осіб, або за стипендіями та квотами держбюджету. Навчання інозем_ок проводиться тільки на акредитованих освітніх програмах. Втім, вартість навчання для іноземних студент_ок є вищою, ніж для українських студент_ок. Університети самостійно визначають вартість навчання й економічно обґрунтовують вищу вартість навчання для іноземних студент_ок. До прикладу, рік навчання за спеціальністю «медицина» у Тернопільському медичному університеті коштує 38 600 гривень для українських студент_ок, тоді як для інозем_ок ця сума становить 3700 доларів за навчання українською мовою та 3800 доларів за навчання англійською.

> У нашому університеті викладач англомовний отримує доплату за викладання англійською мовою. Тобто є спеціальна мотиваційна система, дуже така досконала, в нашому університеті розроблена. Якщо ти викладаєш в англомовній групі, за те, що ти розробляєш англійською лекційні матеріали, методичні матеріали, то це коштує дорожче. Ну, тобто оплата викладача, який викладає англомовникам, вона вже дорожче. І є спеціальний кошторис, який розробляється в університеті під українськомовного студента, да, який навчається, іноземного, і в англомовного. І там усе це прописується, враховується. І це абсолютно нормальна як би практика і нормальний підхід.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Організація набору іноземних студент_ок

Набір та навчання студент_ок-інозем_ок і студент_ок з числа осіб без громадянства регламентовані окремим Порядком[30]. Його дія поширюється тільки на осіб, які не проживають постійно на території України. Функція рекрутингу інозем_ок покладається одночасно на заклади освіти (які можуть укладати договори із зовнішніми підрядниками щодо надання послуг з рекрутингу інозем_ок на навчання) та на МОН. Крім того, УДЦМО при МОН також надає додаткові послуги для потенційних вступни_ць.

---

[29] *Закон України "Про вищу освіту".* (2014). Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

[30] *Наказ МОН «Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства»*. (2013). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-13#Text

> ...У нас, відповідно до статуту, є інформаційні, консультаційні, методичні послуги, які надаються абітурієнтам, тобто тим іноземцям, які планують в'їзд в Україну на навчання, однак ще не приїхали сюди. Те, що через якісь такі моменти, коли бувають проблеми у студентів і іноземні студенти просто не знають, до кого звертатися, і вони звертаються до нас, ми також їм допомагаємо, тому що відчуваємо в цьому якусь нашу роль державну і в цілому, однак це не є нашою основною метою.
>
> *Експертка, УДЦМО*

Прийом інозем_ок проводять ліцензовані ЗВО, які мають право надавати освітні послуги інозем_кам, і тільки на акредитовані освітні програми.

Набір інозем_ок на навчання відбувається двічі на рік, і ці строки відрізняються від строків для українських вступни_ць. Так, документи інозем_ок приймають до та на початку академічних семестрів — до 1 листопада та до 1 березня (втім, правила були змінені на 2020/2021 навчальні роки через пандемію COVID-19, терміни були продовжені на 45 днів). За словами однієї з експерток, такі розширені строки потрібні для того, щоб ЗВО був певен, що вступни_ця встигне отримати візу та прибути на навчання:

> ...Ми починаємо рекрутинг у квітні, тому що, фактично, для тих студентів, які зараз не в Україні, я так спостерігаю, що червень по факту... тобто 3 місяці — це такий хороший термін, за який вони можуть доїхати в Україну з Нігерії, якщо в червні ми їх взяли і почали їм оформлювати всі документи. То десь 3 місяці займає, і це хороший варіант. Тобто можуть взагалі вони не доїхати і все таке. 3 місяці — це такий хороший середній термін, щоб доїхати офіційно з Нігерії в Україну.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Окрему увагу варто приділити посередництву при організації набору іноземних студент_ок для навчання в Україні. Як ми дізналися від студент_ок та експерт_ок під час інтерв'ю, практика отримання посередницьких послуг є дуже розповсюдженою. Вступни_ці, які вирішили навчатися в Україні, звертаються до посередни_ць, які допомагають їм підготувати й подати документи до ЗВО (включно з перекладом документів українською мовою), отримати запрошення на навчання, отримати візову підтримку, придбати квитки та дістатися до місця навчання в Україні. Ось як висловилася інофрмантка:

> Все, що тобі потрібно — це надати їм [посередникам — *прим.*] деталі про себе, а вони вже все зроблять, запрошення, зарахування... Вони допоможуть з посольством, з подачею документів на візу. А коли отримаєш візу, вони навіть допоможуть з квитками на літак, організують знижку... Вони полегшують процес, тобі навіть не потрібно вступати самостійно. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

У деяких випадках посередни_ці також надають супровід іноземним студент_кам під час навчання в Україні. Така практика є характерною для ЗВО з великим контингентом студентства з певної країни та у випадках, коли на навчання приїздить організована група студент_ок. Як нам розповіла інформантка, в окремих випадках

фірми-посередники направляють студент_ок на навчання групами та пропонують їм підтримку під час перебування в Україні:

> Спершу наш агент був з Індії, а потім він передав нас агенту, який був тут. Тобто в нашому процесі були два різні посередники. Перший, з Індії, займався всіма візовими питаннями, а другий займався рештою питань [у місті, де студентка навчається — *прим.*]. Зараз вже агенти нами не займаються. Але на перших курсах вони дуже допомагали. На першому курсі агент показував нам усе, робив закупи і все таке. А коли у мого друга сталася халепа, і йому потрібно було купити ліки... Агент потім дзвонив нам і питав, чому ми не звернулися до нього одразу... і він допоміг з усім у лікарні, з медичним страхуванням. Ось така підтримка. І також якщо щось трапиться в гуртожитку, з документами та навіть з поліцією. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Індія*

Діяльність посередни_ць не регулюється українськими агентствами чи МОН, а тому є досить ризикованою як для держави, так і для самих студент_ок. Так, студент_ки можуть бути втягнутими у шахрайські схеми. Крім того, недобросовісні посередни_ці можуть відправляти на навчання до України осіб, які мають мету іммігрувати, а не навчатися.

> Взагалі немає ліцензування, акредитації чи сертифікації цих агенцій. Це приватний бізнес, до якого жодне міністерстерство не має жодного відношення. Тобто вони не мають ніяких ліцензій, не мають ніяких дозволів, не мають ніяких акредитацій, сертифікатів, апрувалів — нічого не мають від міністерств, Державного підприємства тощо. Єдине, що вони мають — вони мають угоди із закладами освіти про надання послуг. Це можуть бути послуги з підбору кандидатів на навчання, це можуть бути послуги інформаційні, це можуть бути послуги рекламні, коли їм надає заклад можливість рекламувати цей заклад на виставках за кордоном.
>
> *Експертка, УДЦМО*

При цьому УДЦМО на своєму сайті має перелік посередни_ць, які мають угоди із ЗВО, хоча формальної процедури акредитації для них немає. Через це окремі представни_ці ЗВО звіряються з цим документом як із певним формалізованим переліком.

> Ми заключаємо угоди про співпрацю з тими агентами, які зареєстровані в УДЦМО. Тобто це якийсь подвійний у нас контроль. Ну, тобто в залежності від того, яку країну вони пропонують привозити на навчання в університет, взагалі яка це компанія. Треба ж розуміти, з ким співпрацювати. Тому ми робимо це також за допомогою центру, перевіряючи. Якщо вони не зареєстровані в УДЦМО, ми з цією компанією не заключаємо [угоду].
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Опитані студент_ки по-різному оцінюють діяльність посередни_ць. Для одних посередництво спрощує процес вступу в українські ЗВО, тож вони говорять про свій досвід у позитивному ключі. Натомість ті з них, які мали негативний досвід взаємодії з посередни_цями, говорять про посередництво як про бізнес, що заробляє на вразливому становищі студент_ок і використовує корупційні схеми. До того ж опитані студент_ки відзначали й високу вартість послуг посередни_ць:

> [Вартість послуги] сильно залежить від агента. І від університету. Мій чек агенту був великий, тому що я змінювала агентів, і тому заплатила 2000 доларів. Але зазвичай усе починається з 500-600 доларів. А платять люди десь 1000. Але це залежить... наприклад, якщо твої документи неповні, потрібно... і вони допоможуть. Також багато бюрократії, і вони можуть пришвидшити процес. Це також коштує грошей. Але коли документи в порядку, це швидше і менше грошей. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

Одна інформантка розповіла, що планувала приїхати навчатися до України за рекомендацією знайомого, проте посередник, до якого вона звернулася, наполягав на тому, щоб вона вступала до ЗВО, з яким у нього був контракт, а як альтернативний варіант пропонував навчання у «схожій» країні — Вірменії. Зрештою студентці довелося змінювати посередника, щоб потрапити до ЗВО, в який вона хотіла вступити.

> Я користувалася послугами агента, і це був не найкращий досвід, тому що... Більшість агентів, вони працюють з університетами. [...] Більшість працює, ну, Україна, Росія, східноєвропейські країни, Вірменія. Але той, до якого я потрапила, він працює з України, він в Україні. І він настільки специфічний, що працює тільки на Запоріжжя. І він такий, я маю їхати в Запоріжжя — або до Вірменії, що це буде краще для мене. А моя мама така: «Але ж вона хоче до [міста, де навчається студентка — *прим.*], і це було десь тисячу разів туди-сюди, і мама змінила агента. Ми змінили на того, який працює з [містом, де навчається студентка — *прим.*] та Івано-Франківськом. Ти можеш знайти універсальних агентів, які працюють з усією Україною, але здебільшого це ті, хто працює з конкретним інститутом чи містом. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

Крім того, посередни_ці допомагають вступни_цям в отриманні довгострокової візи для в'їзду в Україну з метою навчання. Інформан_ки згадували про корупцію на рівні консульських відділів в африканських країнах, через яку, зокрема, ускладнюється запис на співбесіду, строки отримання візи подовжуються, і вступни_ці можуть пропустити час початку занять. Посередни_ці ж гарантують вступни_ці запис на співбесіду на потрібний час і гарантують, що віза буде отримана вчасно. Ось як висловився інформант:

> Приїхати навчатись в Україну — це великий бізнес у моїй країні. У всіх аспектах, починаючи з запрошення. І, звісно, віза. Знаєте, українські чиновники в Африці, вони корумповані... Вони використовують відчай людей, щоб заробити гроші, і тому в цьому дуже багато корупції. Людям з моєї країни треба платити хабарі, щоб отримати візу. Так було, коли я їхав 6 років тому, потрібно було давати хабаря. В мій час я мав би заплатити десь 3500 доларів, щоб гарантовано отримати візу. Але я це не платив. Ти не платиш, якщо знаєш потрібних людей. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Випускник українського ЗВО, Нігерія*

Про корупцію, яка ускладнює вступ інозем_ок до українських ЗВО, згадувала й експертка, яка координує роботу з інозем_ками у державному ЗВО:

> От на своєму досвіді можемо сказати: українське посольство в Нігерії мегакорумповане. Тобто там просто, ну, щоб отримати візу, немає значення, чи є в тебе дозвільні документи, чи немає, чи вони окей, чи не окей — це просто коштує 1000 доларів. [...] І є цілий бізнес, як вони в'їжджають сюди в Україну. Є оці агенти, які їм організовують посвідки на що завгодно.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Загалом такі практики ускладнюють доступ інозем_ок до ринку освітніх послуг в Україні, а також ставлять студент_ок в узалежнене від посередни_ць становище.

Процедура вступу

За умовами прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2022 році, для вступу[31] інозем_ка має *особисто* подати до приймальної комісії заяву у паперовій формі та додати до неї документи про здобуту освіту, включно з інформацією про зміст освітньої програми попереднього рівня навчання й отримані кредити, а також фотокартки та копію паспортного документа.

Тобто, фактично, іноземн_а вступни_ця має спеціально в'їхати на територію України тільки для того, щоб подати заяву на вступ до українського ЗВО. Така політика створює додаткові труднощі для студент_ок із країн, які мають візовий режим з Україною. До прикладу, абітурієнт_кам з Нігерії, щоб в'їхати в Україну, потрібно оформити короткострокову візу, і для цього потрібно подати до консульства України в Нігерії, серед інших документів, офіційне запрошення, яке підтвердить мету поїздки[32].

Провівши інтерв'ю з експерт_ками з освітньої сфери та іноземними студент_ками, які навчаються в Україні, ми виявили, що описана схема подачі документів на практиці діє інакше та відрізняється у різних закладах вищої освіти. Як правило, перед самим вступом вступни_ці надсилають завірені копії документів про освіту у ЗВО, де їх розглядає комісія та дає згоду на прийом. Після цього окремі ЗВО призначають вступні іспити та/або співбесіду і, у випадку успішного її проходження, готують для абітурієнт_ки запрошення на навчання.

> Незалежно від того, в Україні він [вступник — *прим.*] чи ні, він подає через сайт міжнародного відділу, там є окрема сторінка, і там є кнопочка, куди натиснути і завантажити. Там є перелік документів, які завантажити. Навіть якщо він в Україні, все одно більшість процесів відбувається онлайн. Єдине, що на співбесіду він може або приїхати, або онлайн так само.
>
> [Запрошення наш університет] видає тільки після того, як він [вступник — *прим.*] пройшов усі вступні іспити, і вони всі окей. Тільки після цього починають робити запрошення.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

---

[31] *Наказ МОН «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році»* (2021). МОН. https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-umov-prijomu-na-navchannya-dlya-zdobuttya-vishoyi-osviti-v-2022-roci.

[32] *Оформлення віз.* (2021). Посольство України у Федеративній Республіці Нігерія. https://nigeria.mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/oformlennya-viz

Натомість деякі ЗВО дотримуються іншого варіанту процедури й видають запрошення на навчання одразу після розгляду документів абітурієнт_ки, ще до проходження співбесіди чи іспитів. Запрошення стає підставою для видачі довгострокової візи, а іспити чи співбесіди, за результатами яких особу зараховують на навчання, проходять, коли особа вже прибуває до України. Тобто, фактично, майбутн_я студент_ка за такого варіанту отримує довгострокову візу та приїздить до України, ще не будучи формально зарахован_ою на навчання.

> Вони подають документи за переліком, відповідно. Найчастіше це відбувається через компанію-посередника, який надає ці документи нам в університет. Про свій університет я однозначно можу сказати, що ми дотримуємося вимог, так. В іміджевому центрі МОН є вимоги, як визнаються документи по освіті для вступу у ВНЗ. Тож ми [їх] дотримуємося по переліку країн. Ми це перевіряємо. І ми не видаємо запрошення, навіть якщо [документи подає] наша [перевірена] компанія-посередник, але вони [документи] не відповідають цим вимогам, ми запрошення не видаємо.
>
> Вступні іспити вони проходять вже по прибуттю в Україну. Тобто ми не можемо його [вступника — *прим.*] зарахувати на навчання, поки він не складе іспити зі спеціальності й англійської мови. [...] І якщо він не складає англійську мову, наприклад, якщо в нього англійська мова навчання, він іде на підготовче відділення. Якщо він його складає, то потім складає фаховий іспит і направляється на навчання на основний факультет.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Можливість подавати заяву на вступ онлайн суттєво спростила би процес вступу іноземних абітурієнт_ок. Хоча така можливість існує для абітурієнт_ок з України з 2018 року, іноземні вступни_ці, які мають іноземний документ про освіту, у 2022 році муситимуть подавати документи до приймальної комісії особисто[33]. Наявна процедура створює додаткові бар'єри для вступу, хоча й має на меті відсіювання тих вступни_ць, які також розглядають інші країни для вступу.

Далі вступни_ця має подати у приймальну комісію перелік документів, визначений Правилами прийому конкретного ЗВО на визначену спеціальність та освітній рівень (наприклад, перелік різниться для вступу на бакалаврські та магістерські програми й відрізняється для вступни_ць на медичні спеціальності). Всі документи, включно із заявою про вступ, подаються українською мовою. Документи про попередню освіту мають бути перекладені українською мовою, переклад має бути завірений нотаріально, а копії — засвідчені в країні їх видачі та легалізовані посольством чи консульством України.

Для того, щоб бути зарахованим на навчання, іноземн_ій вступни_ці потрібно пройти згадані іспити з мови навчання та спеціальності (якщо абітурієнт_ка вступає на магістерську програму). Також враховуються бали успішності навчання на попередньому рівні (бакалавраті чи середній освіті)[34]. Втім, ЗВО можуть уточнювати

---

[33] *Наказ МОН «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році»* (2021). МОН. https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/vstupna-kampaniya-2022/umovi-prijomu-dlya-zdobuttya-vishoyi-osviti-2022-roku

[34] *Наказ МОН «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році». (2020).* МОН.

вимоги до вступу своїми внутрішніми правилами прийому на навчання. До прикладу, НаУКМА встановлює мінімальні бали з іспитів для різних спеціальностей. Іспити можуть проходити в режимі онлайн, але з обов'язковою відеофіксацією.

Згадане у попередніх абзацах запрошення на навчання заклади освіти видають інозем_кам, щодо яких у ЗВО є згода на прийом на здобуття вищої освіти[35]. Таку згоду іноземн_а вступни_ця може отримати після перегляду попередньо надісланих документів про здобуту освіту приймальною комісією. Тобто, фактично, видача запрошення не прив'язана до формального зарахування іноземних вступни_ць на навчання, хоча таке запрошення є підставою для видачі їм довгострокової візи з метою навчання. Така процедура створює додаткові ризики для ЗВО, оскільки вони несуть відповідальність за перебування інозем_ки в Україні ще до того, як інозем_ка ста_ла студент_кою і фактично отрима_ла підстави для довгострокового перебування.

Видані запрошення реєструються в УДЦМО після того, як спеціальна комісія МОН перевіряє подані документи за поданням ЗВО. Інформація про зареєстровані запрошення передається до дипломатичних представництв і консульств України. Втім, ми стикнулися з тим, що кількість зареєстрованих запрошень на навчання на сайті УДЦМО та кількість іноземних студент_ок, які приїздять на навчання в Україну, не збігається. Як пояснили експертки, це може бути пов'язано з тим, що не всі студент_ки, які отримали запрошення, зрештою доїжджають до України, зокрема й через можливі труднощі з отриманням візи:

> Ми чому показуємо ці цифри і чому робимо на них акцент, бо, в принципі, у рік в Україні реєструється майже 50 тисяч запрошень, і це не просто запрошення, яке як заявка, тобто студент написав прізвище-ім'я й емейл і отримав автоматично запрошення — ні, це студент який надав свої паспортні дані, атестат, дуже часто навіть переклад атестату має бути, але чомусь у процесі безпосереднього в'їзду, до в'їзду, він змінив свою думку. Або це також, у нас дуже багато студент_ок не отримують візи. Про це ми також можемо говорити, у нас є проблема з цим, але ця проблема не тому, що там все погано, а дуже часто це дійсно студент_ки, які не планували навчатися.
>
> *Експертка, УДЦМО*

> Є такі, які зникають. Їм навіть видали запрошення, і вони навіть не почали подавати документи. Вони зникають дуже активно на всіх етапах. І що найцікавіше, навіть є ті, які приїжджають в Україну і потім все одно зникають.
>
> Тобто вони зникають на всіх етапах. Взагалі на всіх. Тобто вони можуть просто перестати виходити на контакт. Сказати, що в них помінялися плани, або не сказати. Ну, ви ж бачите, це реально постійно... Можуть сказати, що в них помінялися плани. Звичайно, там проблема з цим отриманням візи, а вони все роблять дуже повільно і самі по собі теж не організовані і все таке. І потім квитки, і потім доїзд. У нас є одна студентка, яку чомусь на кордоні маринували

---

https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/vstupna-kampaniya-2021/umovi-prijomu-dlya-zdobuttya-vishoyi-osviti-2021-roku

[35] *Наказ МОН "Порядок видачі іноземцям та особам без громадянства запрошень на навчання (стажування) в Україні та їх реєстрації."* (2013). Верховна рада України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2005-13#n4

> ледь не добу. І все одно є ті, які вже приїхали, сплатили навіть, і вони потім не ходять на навчання.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Після отримання оригіналу запрошення (яке надсилається кур'єрською службою доставки до країни проживання за кошт вступни_ці) та перед поданням документів до ЗВО вступни_ця має сплатити збір за візову підтримку через сайт Українського центру міжнародної освіти. Без цього документи не буде розглядати консульський відділ України у країні постійного проживання студент_ки. Таку практику пояснюють тим, що таким чином консульства додатково перевіряють наміри потенційних студент_ок навчатися в Україні. Іншим варіантом підтвердити наміри є отримання платних інформаційно-консультаційних послуг від УДЦМО:

> Це є платна послуга, яку ми надаємо. Вона коштує 324 гривні. Найчастіше її сплачуюють абітурієнти, перед тим як піти в посольство, тому що посольство вимагає підтвердження справжності запрошення або взагалі намірів студентів. Ця сума сплачується, і студент може додатково отримати від нас листи, які ми готуємо і безпосередньо надсилаємо в посольство, куди він звертається.
>
> *Експертка, УДЦМО*

Оплата навчання відбувається після того, як студент_ку зараховано на навчання за результатами вступних іспитів.

Освітній процес

Студент_ка, яка прибуває здобувати освіту в університет, має отримати у міжнародному відділі довідку про своє прибуття на навчання і після цього (у двотижневий термін після прибуття в Україну) отримати у ДМС посвідку на тимчасове проживання з метою навчання. Зазвичай у цьому допомагають співробітни_ці відділу міжнародної освіти університету.

До того ж студент_ка має отримати довідку-підтвердження, що вона чи він справді проживає за певною адресою (достатньо довідки від комендант_ки гуртожитка). Тому ЗВО наполегливо рекомендують своїм студент_кам обирати розміщення у гуртожитках, а не в орендованому житлі[36]. Втім, іноземних студент_ок часто заселяють в окремі від решти студентства «гуртожитки для інозем_ок» — така практика є щонайменше в КНУ, тоді як у НаУКМА інозем_ок селять тільки в один із кількох гуртожитків, де живуть також інші студент_ки. У СумДУ іноземних студент_ок розміщують у гуртожитках, які розташовані найближче до навчальних корпусів.

Порядок поселення в гуртожиток не регламентований нормативно-правовими актами та відрізняється між університетами. Так, в окремих ЗВО студент_ки можуть заселятися на весь період навчання, а в інших — тільки на один навчальний рік із подальшим продовженням договору про проживання у гуртожитку (НаУКМА). Після цього інозем_ка має звільнити місце в гуртожитку, що може створити додаткові проблеми (адже, за умовами отримання посвідки на тимчасове проживання,

[36] *Practical Information for the NaUKMA International Non-Degree and Exchange Students*. (2021). NaUKMA. https://dfc.ukma.edu.ua/doc_new/2021/NaUKMA_Guide_for_international_students.pdf

інозем_ка має проживати за адресою, вказаною під час реєстрації у ДМС). Також студент_ок можуть виселити із гуртожитка за порушення правил проживання[37].

Хоча згадана практика поселення українських та іноземних студент_ок до різних гуртожитків і мотивується кращим станом гуртожитка для інозем_ок і близькістю до навчальних корпусів, зрештою вона перешкоджає інтеграції іноземних студент_ок до студентської спільноти. Ось як висловились опитані студент_ки про проживання в розділених гуртожитках:

> У моєму університеті багато студент_ок, тому є різні гуртожитки. Ті, хто живе ближче до медичного факультету, живуть у першому та другому гуртожитках. Другий гуртожиток — для українців, перший гуртожиток — для іноземців. Студенти-медики також живуть у гуртожитках економістів, тому що в медичних усім місця не вистачає. [...] Але це не сепарація якась, просто так заведено. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

> Зараз ми живемо у змішаному гуртожитку: тут є українці, хтось з Узбекистану, з Африки... а до того я була у гуртожитку тільки для індійців, але цей кращий. [...] Ми зазвичай не спілкуємося з українцями, але коли в університеті, то там є і друзі з України. Але здебільшого — друзі-африканці та індійці. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Індія*

Питання інтеграції іноземного студентства також регулюються внутрішньою структурою ЗВО. До прикладу, в ХНУ ім. Каразіна цим займається спеціально створена у 2017 році Рада іноземних студентів при університеті. Крім цього, Рада займається захистом прав та інтересів іноземних студент_ок, збирає та доносить до керівництва їхні побажання і зауваження — наприклад, про збільшення кількості англомовної наукової літератури в бібліотеках, впровадження курсів підвищення кваліфікації для викладач_ок, які викладають англійською мовою, або ж розробку пам'яток для іноземних студент_ок про навчання в Україні[38]. А, наприклад, у СумДУ діє Інтернаціональний культурний центр[39], який займається не тільки інтеграцією новоприбулих студент_ок, а й регулярно проводить події для ознайомлення з різними культурами та розвитку толерантності. У Тернопільському медуніверситеті існує практика студентських земляцтв та асоціацій за країною походження студент_ок, які дбають про добробут студент_ок, влаштовують події.

> [...] Знаєте, такий був підхід у нас, я його не дуже люблю, це адаптація іноземного студента в Україні. Ну як, він класний, їх треба адаптувати, і ми там вводимо заходи міжкультурні, коли вони знайомлять з кухнями країн, це такі заходи в нас. Ну, до COVID, звичайно, в перервах між червоними зонами ми їх

---

[37] *Наказ НаУКМА "Про затвердження в новій редакції Положення про студентський гуртожиток."* (2019). НаУКМА. https://vstup.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zminene-Polozhennya-nakaz306.pdf

[38] *Рішення Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна з питання: «Про затвердження Комплексної програми заходів щодо вирішення питань та зауважень іноземних студентів»*. (2017). Харківський Національний Університет Імені В.Н. Каразіна. https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/rishennya-vr-int-students.pdf

[39] *Інтернаціональний культурний центр.* (n.d.). СумДУ. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://study.sumdu.edu.ua/uk/internatsionalnij-kulturnij-tsentr.html

проводимо багато, таких заходів. Саме спрямованих на ознайомлення з культурою іноземних студент_ок, з нашою культурою також. В минулому році ми запровадили інтеркультурні тренінги.

Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО

Є спільноти в університетах. Вони намагаються допомагати студент_кам. Тим, у кого університетські проблеми чи фінансові проблеми — наприклад, взяти більше часу, щоб сплатити за навчання *(*відстрочити сплату — *прим.)*... Та інші питання. Культурні питання. [*Пер. з англ.* — Прим.]

Випускник українського ЗВО, Нігерія

У нас є в університеті асоціації іноземних студентів, у кожного з яких є лідер, який комунікує з адміністрацією університету, це директор міжнародної освіти, по факультетах також. Їх збирають на зустрічі із проректором, інколи з ректором, щоб вони розповіли там свої консьорни якісь, питання, і щоб відбувався оцей зворотній зв'язок між студентами-іноземцями і адміністрацією університету. Коли ми говоримо про адаптацію, тобто ці країнні асоціації, вони добре працюють, мені прямо подобається. Мало того, що ми виховуємо якісь лідерські аспекти серед студентів-іноземців, але і, в тому числі, це їм допомагає між собою обмінюватись інформацією, обмінюватись інформацію з університетом. І оцей зворотній зв'язок із ними ми тримаємо.

Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО

Періоди навчання іноземних студент_ок визначаються ЗВО відповідно до тривалості освітніх програм і включають у себе також строк, необхідний для вступу на наступний рівень освіти та (або) здійснення офіційного засвідчення отриманих після завершення навчання документів. Утім, оскільки міграційне законодавство передбачає, що іноземн_а студент_ка має залишити територію України не пізніше 7 днів після завершення навчання, момент того, як співвідноситься тривалість освітньої програми і визначена «тривалість навчання», потребує додаткового уточнення й узгодження.

Мова освітнього процесу

Освітній процес в Україні має здійснюватися державною мовою, а особам, «які належать до корінних народів, національних меншин України, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови»[40]. Заклади вищої освіти, зокрема, забезпечують вивчення української мови в обсязі, що дає можливість працювати у вибраній галузі в Україні[41]. Стандартизоване оцінювання іноземних студент_ок з мови освітнього процесу розроблялось у МОН у 2017–2018 роках[42] та мало б запрацювати з 2020 року, проте процес був призупинений.

[40] *Закон України "Про освіту" (2017).* Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
[41] Там само
[42] *Наказ МОН "Щодо оцінювання іноземних студентів з мови навчання."* (2017). Освіта.Ua. https://osvita.ua/doc/files/news/562/56237/nmo-859.pdf

Закон «Про вищу освіту» уточнює питання використання інших мов в освітньому процесі. Зокрема, ЗВО може прийняти рішення про викладання однієї, декількох або всіх дисциплін англійською мовою. У такому випадку щонайменше 25% викладач_ок, задіяних у викладанні на конкретній програмі (з підготовки іноземц_ок та осіб без громадянства з мовою викладання іншою, ніж державна мова), мусять володіти англійською мовою на рівні B2[43].

Усі студент_ки, які вивчають дисципліни, що викладаються мовою, відмінною від державної, повинні володіти мовою освітнього процесу на достатньомі рівні. Тому для того, щоби вступити на навчання, абітурієнт_ка має скласти іспит з мови навчання (його формат встановлює ЗВО). Наприклад, у НаУКМА цей іспит проходить у формі тесту, який оцінюється за 100-бальною шкалою. Вступни_ці достатньо набрати 60 балів для вступу на більшість спеціальностей, щонайменше 71 бал для вступу на мовознавчі спеціальності та щонайменше 81 бал для вступу на місця, зарезервовані в межах ліцензійного обсягу (для програм з українською мовою навчання)[44]. В окремих випадках — наприклад, для навчання на спеціальностях, пов'язаних з мовознавством — іноземн_ій вступни_ці необхідно скласти іспит *з української мови та літератури* і пройти співбесіду.

Студент_кам, які не володіють мовою освіти на необхідному рівні, пропонують додаткове навчання на підготовчих факультетах, що може тривати до двох років і включати як вивчення мови, так і підготову з інших предметів і дисциплін. За результатами проходження такої програми студент_ка отримує свідоцтво, що є підставою для допуску на навчання за освітньою програмою без необхідності складати мовний іспит[45].

> Якщо вони обирають вчитися українською мовою, то вони проходять курс навчання на підготовчому відділенні, і вже потім по закінченню вступають до нас на навчання.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО.*

Втім, як зазначила експертка, отриманого на підготовчих курсах мовного рівня студент_кам не завжди вистачає для того, щоб навчатися на освітній програмі з українською мовою навчання.

> [...] Цей формат був і існує досі, коли приїжджали ці студенти і вивчали українську мову, вони її рік вчили, і потім їх додавали в групи з українцями і вони вчилися українською. Але це, ну прям, і викладачу дуже складно, бо я на пару заняттях була, і цим студентам мегаскладно на перших курсах, тому що мови в них не достатній рівень, а викладач же не буде орієнтуватися на одного-двох студентів-іноземців і настільки спрощувати заняття. Тобто все одно йде вищий рівень, орієнтований на українців, і це для них прям мегаскладно.
>
> *Експертка, викладачка англомовної програми у ЗВО*

---

[43] *Постанова КМУ "Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності".* (2015). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#n12

[44] *Правила прийому на навчання до "Національного університету "Києво-Могилянська академія" у 2021 році.* (2020). НаУКМА. https://vstup.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Pravila2021v5.pdf

[45] *Наказ МОН «Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства»*. (2013). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-13#Text

Іноземні студент_ки можуть навчатись як у групах з українською мовою освітнього процесу, так і в групах з освітнім процесом іноземною мовою, разом з українським студентством або в окремих групах чи навіть на окремих факультетах. Однак на практиці в змішаних групах найчастіше навчаються вих_одиці з пострадянських країн або іноземні студент_ки, які закінчили підготовчі курси.

> Я викладаю на кафедрі [...], в нас ця спеціальність також англомовна, і ми вчимо українців з іноземцями разом в одній групі, англійською мовою, такий класний проєкт. І це дуже такий інтеркультурний досвід, знаєте? Класні групи, класні студенти. І таких у нас програм на ІТ, на бізнес напрямах, от у нас є такі англомовні програми.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Інша ж експертка зазначила, що викладання у змішаних групах може бути проблематичним через культурні особливості. При цьому викладач_ки не завжди отримують додаткове навчання з міжкультурної комунікації, а грошову винагороду за викладання у групах для інозем_ок не вважають адекватною рівню навантаження. Ось як висловилась інформантка — викладачка, яка працює з іноземними студент_ками:

> Працювати з іноземцями складніше, і не тільки через мову, а й через те, що це інші люди з іншим світоглядом і темпераментом. І якщо ще змішують групи, роблять, там, Нігерія з Йорданією, щось таке, то це просто ти заходиш у ядерний реактор. Все було: і бійки були, і образи, і нецензурні слова, і істерики, і погрози, і прям прокльони. [...]
>
> Викладачі вибирають іншу стратегію, викладачі вибирають стратегію дистанціювання, меншої залученості і меншого бажання навчити цих студентів. Ці пари відбуваються зовсім номінально, тобто прийшов — дав матеріали, пішов — попив чаю, повернувся — дав тести, перевірив і все. В таких групах і в таких ситуаціях просто втрачається мотивація і бажання чогось їх навчити, і ти, получається, просто, ну, група та й група, для галочки виходиш і все.
>
> *Експертка, викладачка англомовної програми у ЗВО*

Іноземні студент_ки проходять обов'язковий курс з вивчення української мови в обсязі не менше ніж 8 кредитів ЄКТС. Втім, як ми виявили під час проведених інтерв'ю, ставлення студент_ок до цих курсів є неоднозначним.

> Ми вивчали [українську] два роки, тому що, коли ти починаєш приходити в лікарні оглядати пацієнтів на п'ятому-шостому курсі, тобі потрібна мова. Але [...] не те щоб дуже. Багато людей її не вивчає. І якщо ти справді хочеш її вивчити, тобі потрібно вчитись самостійно. Але вчити її обов'язково, ти вивчаєш українську до кінця другого семестру другого курсу. Але рівень так собі. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

> Я вчусь на англійській програмі, але українська в нас є як предмет. [...] Але ж українська мова тобі не потрібна для того, щоб працювати в медицині. [...] У нас українська була десь три роки, і це було забагато. Тож я розумію дещо, знаю слова, але не занадто добре. Було відчуття, що це марнування часу, бо у медицині треба концентруватися на предметах, які ми будемо використовувати, на анатомії, акушерстві, гістології... фокусуватись на цьому

замість української мови. Тому що студенти вже знають англійську і приїхали не для того, щоб вивчати українську, правильно? [Пер. з англ. — *Прим.*]

Студентка українського ЗВО, Індія

Українська мова — це взагалі одна супервеличезна фрустрація. Там викладачка кожен рік хоче піти повіситися з 1 вересня. Тому що вони не хочуть ходити на українську мову, вони просто тупо її ігнорують. Минулого разу ми їм писали листи, і вона, і її кафедра, і ми, тому що вони просто не ходили на пари. Вони просто вирішили, що, типу, українська мова — це ж не спеціальність, якось закрию.

І ми вже навіть зробили... то вона була 2 семестри, ми пробували різні рішення, і вона була... ну, типу, весь рік фактично вони її слухали. Ми подумали, ладно, зробимо їм, може, вийде краще, інтенсив. Поставили всі ці 8 кредитів. При тому, що ми їх поставили взагалі на початок навчання. Ну, в нас була така гіпотеза, але, мабуть, вона не спрацювала. [...] все одно вони на неї не ходять, ігнорують і пропускають. І я бачу в чаті, як українська, так, кожен ранок одна людина, яка на ній прийшла, пише всім іншим, що давайте, підключайтеся, ми вже почали.

Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО

Таким чином, оскільки студент_ки розглядають освіту в Україні як послугу, яка їм надається англійською мовою, вони не бачать необхідності вивчати українську мову. Така позиція характерна для студент_ок, які планують залишити Україну після завершення навчання й отримання диплома про вищу освіту.

Розділ 4 ● Працевлаштування

Інозем_ки, які проживають в Україні постійно (на підставі посвідки на постійне проживання), можуть користуватися тими самими правами та гарантіями при працевлаштуванні, що й громадян_ки України. Інозем_ки, які проживають на території України на підставі посвідки на тимчасове проживання з метою навчання (а такий статус надається іноземним студент_кам), натомість стикаються з низкою обмежень при працевлаштуванні.

Можливості працевлаштування студент_ок і випускни_ць

За законодавством, відносини між студент_кою та ЗВО не є трудовими, отже, студент_ка має право на працевлаштування у вільний від навчання час. Їхня робота не вважається сумісництвом і має бути оплачена на загальних засадах. Тривалість робочих годин студент_ки не регламентована. За даними попередніх досліджень Cedos[46], близько 37% студент_ок працюють під час навчання, більшість із них — із частковою зайнятістю. Студент_ки також можуть займатися підприємницькою діяльністю — і ця практика є чи не єдиною можливістю працевлаштуватися для іноземних студент_ок.

Студент_ки безвідносно до громадянства та статусу можуть[47] проходити стажування за спеціальністю в організаціях, установах і підприємствах будь-якої форми власності. Стажування регулюється договором, який укладає студент_ка та організація, установа чи підприємство, де проводиться стажування, на строк не більше ніж 6 місяців[48]. Таке стажування має оплачуватися згідно з установленими в організації, установі чи на підприємстві, де проходить стажування, системами оплати праці, але тільки у випадках, якщо стажер_ка виконує професійні роботи. Умови стажування визначені договором, а саме стажування має відбуватись у вільний від навчання час.

Випускни_цям, які постійно проживають на території України, держава надає гарантію[49] першого працевлаштування строком на 2 роки, а випускни_цям, потреба в яких була заявлена підприємствами, надається право працевлаштування на три роки. Втім, оскільки існують процедурні складнощі переходу іноземних студент_ок від здобуття освіти на ринок праці (зокрема, у зміні підстави для тимчасового

---

[46] Когут, І., Стадний, Є., Куделя, М., Жерьобкіна, Т. ю., & Самохін, І. (2016). *Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування*. Cedos. https://cedos.org.ua/researches/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia/

[47] *Закон України "Про зайнятість населення."* (2012). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

[48] *Постанова КМУ "Про затвердження Порядку укладення договору про стажування студентів закладів вищої освіти та учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти на підприємствах, в установах та організаціях і Типової форми договору про стажування студентів закладів вищої освіти та учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти на підприємствах, в установах та організаціях."* (2013). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20-2013-%D0%BF#Text

[49] *Кодекс законів про працю України.* (1971). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

перебування в Україні), на них такі гарантії не розповсюджуються, і гарантій при працевлаштуванні на першу роботу вони не мають.

Форми працевлаштування інозем_ок

Наразі іноземні студент_ки, які перебувають в Україні на підставі посвідки про тимчасове проживання, не можуть працювати під час навчання. Така політика, хоча й має на меті зосередження студент_ок на процесі навчання, може призводити до того, що українські ЗВО втрачатимуть потенційних здобувач_ок освіти. Про це під час інтерв'ю згадували як експерт_ки, так і опитані студент_ки:

> ...На всіх цих виставках, коли студент цікавиться магістратурою за кордоном, вони всі питають за part-time job. І навіть бакалаври, але бакалаврам [ми] легко пояснюємо, що якщо ти йдеш на медицину, вибач, але тобі ніколи буде працювати, тому що медицина — це серйозне навчання. І якщо ти хочеш бути успішним лікарем, [тобі треба вчитись, а не працювати]. Тим, хто навчаються на IT, легше, наприклад. А, там, бізнес, інженерія і так далі, вони все ж таки могли би мати. Я знаю, що ці питання час від час піднімаються, і обіцяли, що це якось зрушиться, але от поки що це один із таких наших моментів, який ми трошки втрачаємо для України через таку політику.
>
> Тому що ти їдеш на виставку, поруч стоїть ірландський університет, який пропонує їм після навчання 2 роки лишатися працювати там, ще щось. І ти такий: «А, ну...». Як би ми це знаємо. І коли ти говориш, що воно [працевлаштування — *прим.*] є можливим, то це вже окей. Інша справа, знайдуть вони ту роботу чи ні. Але для привабливості української освіти за кордоном, для приваблення іноземного абітурієнта, зокрема в магістратуру, то це була би дуже така велика перемога для нас.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

> Я бачив багатьох студент_ок, які приїздили сюди з обіцянкою, що, мовляв, вони приїдуть сюди та зможуть працювати. Але вони не можуть працювати. Їм обіцяють, що вони зможуть платити за своє навчання... але так не відбувається. І я чув багато таких ситуацій. Це прикро, але така реальність.
>
> Я сам залежав від моїх батьків до четвертого курсу. І є кілька факторів, чому я перестав від них залежати. Перше — наша економіка обвалилася й долар подвоївся, і мої батьки реально не могли висилати мені гроші. Я був розгублений і змушений був шукати, що я можу робити. Але ти не можеш вирішити, що тобі робити, і просто робити це. І мені довелося крок за кроком починати свій бізнес, і мене це захопило. Так я почав заробляти. Я перестав залежати від батьків, але вони все ще платили за моє навчання. Тож коли хтось питає мене про переїзд в Україну, я кажу: не їдьте сюди з очікуванням працювати і вчитися. Тому що реальність така, що менше 5% студент_ок працюють. Студент_ки мають розраховувати на своїх батьків. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Випускник українського ЗВО, Нігерія*

Тим не менш, на практиці студент_ки знаходять підробіток у сфері неформальної зайнятості: підробляють водіями таксі, у сфері обслуговування, наймаються гіг-контрактор_ками у сервіси доставки або займаються невеликим бізнесом у межах

етнічних спільнот. У інтернет-спільнотах іноземних студент_ок у містах України їм також пропонують роботу в неформальному секторі, як-от на будівництві чи у торгівлі. Ось як розповідає про зайнятість студент_ок експертка:

> Я знаю багато випадків, коли студент_ки працювали. Зараз дуже поширеним, не знаю, ви в таксі їздите по Києву чи ні, ну, прям іноземець кожен другий. Це зараз стало дуже поширеним, раніше було менше. Вони там кур'єрами працюють, на колцентрах, де не важливо, в якій ти країні, єдине, що вони по ночах працюють у цих колцентрах, особливо ті, хто знають гарно англійську мову, їх беруть, діджеями працюють, я не знаю, ким ще. Підпрацювання — це не рідкість. Плюс вони ще працюють у своїх ще християнських якихось церквах, є багато сумісництва там, пастор і студент, таке тоже було. Тобто вони дуже... Дівчата можуть робити бізнес, тобто вони готують свої національні страви і продають своїм же студентам. Підробіток — це поширене явище.
>
> *Експертка, викладачка англомовної програми у ЗВО*

Однак усі інозем_ки, які перебувають в Україні, можуть займатися підприємницькою діяльністю[50] та претендувати на спрощений режим оподаткування (оскільки підприємець, який веде підприємницьку діяльність, вважається резидентом України незалежно від типу посвідки на проживання). Найпростіший спосіб це зробити — зареєструватися як фізична особа — підприємець. Для цього потрібно отримати індивідуальний податковий номер і картку платника податків; аби це зробити, достатньо пред'явити посвідку на тимчасове проживання та податковий номер у країні громадянства[51]. Так студент_ка зможе провадити підприємницьку діяльність та/або надавати послуги за договором цивільно-правового характеру. Кількість годин на тиждень, протягом яких студент_ка займається підприємницькою діяльністю, не обмежується.

> Я не знаю нікого, хто б лишився в Україні працювати в медицині. Я лишився, тому що в мене були інші речі, якими я займався. Коли я навчався, я почав займатися бізнесом, і в мене є довготермінові цілі та очікування. Й Україна дає мені можливість для них.
>
> На першому курсі я викладав англійську. Допомагав студент_кам вчити мову. Це був один зі шляхів заробити. Є багато шляхів: я знаю, студент_ки роблять фотографії, щоб заробити, і технології спрощують все. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Випускник українського ЗВО, Нігерія*

Ще однією перешкодою для виходу іноземних студент_ок і випускни_ць на ринок праці в Україні є недостатній рівень володіння українською мовою, а також недостатня обізнаність із правами.

> Єдина людина, що я знаю, що працює — то він працює тому, що розуміє українську мову. Тому він працює у ресторані. І я думаю, йому потрібен якийсь дозвіл на роботу, але я точно не знаю. [Пер. з англ. — *Прим.*]
>
> *Студентка українського ЗВО, Нігерія*

---

[50] *Цивільний кодекс України.* (2003). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

[51] *Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб — платників податків."* (2017). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1306-17

> Щодо того, щоб лишитися, от у нас є одна пара, в них дитина народилася. Вони — подружжя, яке в нас навчалося. І в них між 1 і 2 курсом народилася дитина. Відповідно, вони отримали посвідку на постійне проживання, тобто вони можуть в Україні бути до повноліття дитини. Вони пробували знайти роботу у сфері громадського здоров'я. Ми їм цілий рік писали листи, при чому в організації, які ми знаємо. [Але] я не бачу перспектив. При тому, що вони хороші були студенти, сильні. На відміну від більшості, вони були нормально академічні, дружина його взагалі була дуже і дуже потужна інтелектуально і все таке. Ну, ніхто не хоче брати. [...] вони навіть подавалися на посаду якогось асистента, і... Тобто українську вони навіть вивчили, і вони могли нею читати і користуватися, але, типу, вони не знають контексту. Ну, братися асистентом... Як правило, асистенту доручають навіть у дослідженнях громадських, якими ми займалися, дзвонити домовлятися з сайтами, не знаю. Вони не володіють українською настільки, щоб подзвонити і домовлятися.
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Якщо студент_ка має намір залишитися в Україні для працевлаштування після закінчення навчання, вона чи він має отримати посвідку на тимчасове проживання з метою працевлаштування. Підставою для того, щоб отримати таку посвідку, зазвичай є дозвіл на використання праці інозем_ки — також він дозволяє отримати візу відповідного типу.

Такий дозвіл отримує роботодавець, а не сам_а потенційн_а працівни_ця. Умова для отримання дозволу, яка існує наразі, передбачає виплату робітни_ці заробітної плати у розмірі не менш як десять мінімальних заробітних плат (або п'ять мінімальних — для наймано_ї працівни_ці у громадських об'єднаннях, благодійних організаціях і закладах освіти). Проте цю норму планують спростити та дозволити працевлаштування інозем_ок із виплатою заробітної плати у розмірі п'яти прожиткових мінімумів[52].

Оформлення дозволу на застосування праці інозем_ок чи його подальше продовження є платним. Розмір плати за видачу або продовження дії дозволу становить від двох до шести прожиткових мінімумів, залежно від строку дії дозволу. Плата зараховується до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (і, таким чином, є гарантією пріоритету найму громадян_ок України).

Спрощеної процедури для працевлаштування студент_ок-інозем_ок та інозем_ок-випускни_ць українських ЗВО в Україні немає; на них поширюються загальні правила, зокрема вимога щодо місячної заробітної плати та потреба для роботодавця отримувати дозвіл на працевлаштування інозем_ки.

До 2021 року випускни_ці медичних спеціальностей (а таких є більшість серед інозем_ок) мали ще одну перешкоду при виході на ринок праці, а саме неможливість пройти інтернатуру. Така можливість була тільки у тих інозем_ок, які мали посвідку на постійне проживання в Україні. Втім, ця норма була змінена, і зараз інозем_ки можуть

[52] *Проект Закону про внесення змін до деяких законів україни щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні.* (2021). Верховна рада України. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72561

бути зараховані на навчання в інтернатурі в Україні за кошти фізичних та юридичних осіб[53].

Теоретично, деякі випускни_ці можуть мати простіший доступ до ринку праці, адже жорсткі вимоги щодо отримання дозволу на працевлаштування не застосовуються до певних категорій інозем_ок[54]. Проте інозем_ки-випускни_ці українських вузів не належать ні до категорії іноземних високооплачуваних професіонал_ок, ні до випускни_ць університетів з першої сотні світових рейтингів (оскільки українські ЗВО в таких рейтингах займають місця від 500-го). Однак іноземні випускни_ці можуть претендувати на спрощене працевлаштування, якщо матимуть статус засновни_ць, бенефіціар_ок та/або учасни_ць юридичної особи, створеної в Україні.

Втім, для представни_ць деяких професій доступ до ринку праці є більш простим. Це, зокрема, іноземні працівни_ці творчих професій, іноземні IT-професіонал_ки (для цих категорій не застосовується вимога мінімальної необхідної для працевлаштування заробітної плати), фармацевт_ки та гіг-спеціаліст_ки. Так, наприклад, інозем_ка, біжен_ка та особа без громадянства може стати гіг-контрактор_кою за новим законодавством про працевлаштування IT-спеціаліст_ок. Замовити послуги у тако_ї гіг-контрактор_ки можна без дозволу[55].

Також, за новим розпорядженням Уряду[56], щороку до 5000 іноземних IT-спеціаліст_ок зможуть знайти роботу в Україні на полегшених умовах. Зокрема, імігрант_ка за цією квотою може одразу отримати посвідку на постійне проживання, імігрувати разом із родиною та працевлаштовуватись на загальних умовах. Утім, аби претендувати на таку квоту, інозем_ка мусить мати освіту за спеціальністю та не менш як трирічний досвід роботи у сфері IT. У 2021 році у переліку осіб, які можуть іммігрувати в межах таких квот, з'явилися провізор_ки та фармацевт_ки[57].

Зрештою, через ускладнений перехід недавніх випускни_ць з числа інозем_ок на ринок праці в Україні, а також через складну економічну ситуацію велика частина студент_ок не розглядають можливості залишитися в Україні з метою працевлаштування.

> [...] У випускника медичного ЗВО — іноземця, в нього є два треки. Або повернутися одразу. Наскільки я чула, мені розповідали, люди, які реально сюди приїхали повчитися, тому що в Нігерії свої особливості, вони [...] отримали диплом, перший літак — і вони повертаються додому, акредитують

---

[53] *Наказ МОЗ "Про затвердження Положення про інтернатуру та вторинну лікарську (провізорську) спеціалізацію."* (2021). МОЗ. https://moz.gov.ua/uploads/6/32466-dn_1254_22_06_2021_dod.pdf.
[54] *Закон України "Про зайнятість населення."* (2012). Верховна рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text
[55] Там само.
[56] *5000 іноземних IT-спеціалістів зможуть працевлаштуватись в Україні — Уряд підтримав пропозицію Мінцифри.* (2021). Кабінет Міністрів України. https://www.kmu.gov.ua/news/5000-inozemnih-it-specialistiv-zmozhut-pracevlashtuvatis-v-ukrayini-uryad-pidtrimav-propoziciyu-mincifri
[57] *Наказ Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України "Перелік спеціальностей та вимог до кваліфікації спеціалістів і робітників, потреба в яких може бути задоволена за рахунок імміграції у 2020 році."* (2020). Міністерство і Комітет цифрової трансформації України. https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8F%20%D0%BA%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84.pdf

> свій диплом і починають працювати. А є ті, які не хочуть повертатися додому, і тоді у них шлях далі — або Великобританія, або Штати. [...] І якщо вони наразі ще не готові прямо от зараз відбувати, тому що це дорожче або щось таке, то їм треба кілька таких бустерних років перебути, щоб і не в Нігерії, але ще не там. І вони от шукають можливості [тимчасово залишитися в Україні].
>
> *Експертка, координаторка роботи з іноземними студент_ками державного ЗВО*

Тобто, фактично, інозем_ка, що здобул_а освіту в Україні та має намір тут працевлаштуватися, має: (1) залишити країну по завершенню навчання, після чого (2) отримати дозвіл на працевлаштування від українського роботодавця, (3) подати документи у консульський відділ для отримання візи, в'їхати на територію України та (4) подати документи до ДМС, щоб отримати посвідку на тимчасове проживання з метою працевлаштування. Шукати роботу при цьому потрібно або до завершення навчання (поки інозем_ка легально знаходиться на території України), або дистанційно.

Розділ 5 ● Міжнародні практики

Європейське законодавство розглядає студентство та випускни_ць європейських ЗВО як важливих учасни_ць ринку праці та наукової роботи. А тому, відповідно до Директиви 2016/801-EU Європейського парламенту та ради від 11 травня 2016 року[58], після завершення навчання випускни_ці мають право продовжити дозвіл на проживання (residence permit) у країні, де вони здобули освіту, з метою працевлаштування. Рекомендований термін такого продовження дозволу — 9 місяців після завершення навчання, проте він може бути більшим залежно від державного законодавства.

Не пізніше ніж через 3 місяці студент_ка має надати (якщо це визначено національним законодавством) підтвердження того, що вона/він перебуває у пошуку місця роботи та має шанс бути прийнят_ою, а також має кошти, які її/його забезпечують на час пошуку роботи. Більше того, протягом цього часу випускни_ці мають право на возз'єднання з родиною. Якщо ж протягом визначеного строку робота не була знайдена, випускни_ця має залишити країну, і дозвіл не буде продовжено. Цей документ також надає студент_кам із третіх країн право працювати у вільний від освітнього процесу час (як наймані працівни_ці або самозайняті особи). Окремі умови працевлаштування іноземних студент_ок регулюються національними законодавствами залежно від ситуації на ринку праці у країні, проте обсяг дозволених для роботи годин має бути не меншим, ніж 15 годин на тиждень.

За даними досліджень ЮНЕСКО[59], студент_ки приймають рішення про країну, в якій здобуватимуть вищу освіту, залежно від наявності місць і якості освіти в рідній країні, можливості платити за навчання в іншій країні та порівняльної якості освіти у рідній країні та країні-напрямку здобуття освіти. Наступний чинник прийняття рішення — це політики щодо працевлаштування студент_ок. До прикладу, після введення ліміту на видачу візи для працевлаштування випускни_ць університетів у Великій Британії у 2011-2014 роках майже вдвічі зменшилася кількість студент_ок з Індії. Натомість ці студент_ки обирали інші країни для здобуття освіти — Австралію та США. Водночас такі країни як Китай та Німеччина, навпаки, спрощують процедуру працевлаштування випускни_ць-інозем_ок.

Велика Британія

За даними ЮНЕСКО, Велика Британія є другим за популярністю напрямком для навчання за кордоном (після США). Дослідження, проведене асоціацією Universities UK у 2019 році[60], показало, що кож_на п'ят_а студент_ка у Великій Британії є інозем_кою — це становить

---

[58] *Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of research, studies, training, voluntary service, pupil exchange schemes or educational projects and au pairing*. (2016). EUR-Lex. https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/801/oj

[59] UNESCO. (2018). *Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education – Building Bridges, not Walls.* http://gem-report-2019.unesco.org/

[60] Universities UK International. (2020). *International Facts and Figures 2020*. https://www.universitiesuk.ac.uk/sites/default/files/uploads/UUKi%20reports/International-Facts-and-Figures-2020.pdf

21% від усього студентства. При цьому на рівні бакалаврату іноземних студент_ок 15%, тоді як на рівні магістратури — 37%, а кількість іноземних студент_ок у Великій Британії зростала з 2016 до 2019 року. Здебільшого вони приїздять з Китаю, Індії, США, Гонконгу та Малайзії. За останні роки також суттєво зросла кількість студентства з Польщі та Румунії.

Найпопулярніший напрямок для навчання у Великій Британії — бізнес та адміністрування (28%); у топі напрямів також інженерія (11%), соціальні науки (9%), мистецтво та дизайн, біологія та комп'ютерні науки. Медицину вивчають близько 2% іноземних студент_ок.

Політика Великої Британії щодо залучення іноземних студент_ок передбачає, що освіта є послугою, яку надають британські ЗВО. При цьому їх розглядають як вкладників до національної економіки, адже сумарно вони приносять у неї до 20 мільярдів фунтів на рік (половину цієї суми для студент_ок з-поза меж ЄС становить плата за навчання, ще половину — витрати на проживання).

Оскільки більшість ЗВО у Великій Британії мають автономію, вони можуть впроваджувати власні політики залучення та прийому на навчання для іноземних студент_ок. Так, наприклад, більшість університетів для вступу на бакалаврські (undergraduate degree) та магістерські (postgraduate degree) програми вимагають документ(и) про здобуту освіту, сертифікат-підтвердження знання англійської мови на належному для навчання рівні (IELTS, TOEFL чи UCLES не нижче рівня B2), мотиваційний лист, рекомендаційні листи, а також успішне складання вступних іспитів, визначених університетом. Переважна більшість університетів приймають цей пакет документів у режимі онлайн. До пандемії COVID-2019 окремі університети вимагали проходити співбесіду та/або складати іспити очно, проте нині подача заявок майже повністю перенесена в онлайн.

Вартість навчання у Великій Британії є різною для британ_ок, студент_ок з ЄС та студент_ок із третіх країн. Залежно від спеціальності й університету британські студент_ки платять приблизно від трьох до дев'яти тисяч фунтів стерлінгів за навчальний рік. Вартість навчання для іноземних студент_ок варіюється від 10 до 38 тисяч фунтів на рік. Традиційно, на вартість навчання впливає престижність університету, його розташування й обрана спеціальність. Найдешевшими є гуманітарні та соціальні спеціальності, найдорожчою — медична освіта (зокрема, у Бірмінгемському університеті рік навчання медицини коштує 42 тисячі фунтів[61]). При цьому вартість навчання обґрунтовують подальшими перспективами працевлаштування, які подаються як можливість повернути інвестиції в освіту.

Британські університети мають свою систему стипендій та заохочень. До прикладу, студент_ки, які успішно навчалися на першому році програми, можуть претендувати на часткове чи повне зменшення плати за навчання чи виплату стипендії для проживання. При цьому університети та/або приватні організації можуть покривати вартість навчання на спонсорських засадах[62], гарантуючи при цьому студент_ці подальше працевлаштування.

---

[61] *Fees for international students*. (n.d.). University of Birmingham. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.birmingham.ac.uk/international/students/finance/fees.aspx

[62] *UK visa sponsorship management system*. (n.d.). GOV.UK. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.gov.uk/sponsor-management-system

Інтеграцією міжнародних студент_ок до університетських спільнот займаються здебільшого студентські організації при університетах, а також загальнобританська Рада з питань міжнародного студентства (UK Council for International Student Affairs). Студент_ки, які приїздять до Великої Британії на навчання, отримують студентську візу категорії Tier 4. Така віза дозволяє в'їжджати до країни та є підставою для отримання дозволу на проживання (Residence Permit).

За візою цього типу студент_ки мають право працювати до 20 годин на тиждень під час навчального семестру та до 40 годин на тиждень під час канікул. Студент_ки з країн поза межами ЄС/ЄЕС також мають отримати дозвіл на працевлаштування (зробити це можна у муніципальних службах, підтвердивши наявність робочого місця). Окремі обмеження можуть накладати університети й коледжі — наприклад, студент_кам окремих освітніх програм, що вимагають посиленої самостійної роботи, може бути заборонено працювати або дозволено працювати до 10 годин на тиждень (у випадках медичних спеціальностей у низці університетів). Чимало університетів дозволяють використовувати працю студент_ок тільки в межах кампусу (їдальня, бібліотеки, студентські клуби). У деяких випадках студентська віза видається із вказаною забороною працювати — наприклад, коли студент_ка їде навчатися за стипендіальною програмою. При цьому студент_ки не можуть бути самозайнятими або займатися підприємництвом (для цих видів діяльності вони не зможуть отримати дозвіл на роботу чи проведення підприємницької діяльності за студентською візою)[63]. Всі ці обмеження пояснюють тим, що студент_ки мають бути зосереджені на навчанні, а не на роботі чи професійному розвиткові.

Після закінчення навчання випускни_ці можуть отримати *post-study work visa*, яка є дійсною протягом двох років і дозволяє легально перебувати у Великій Британії, а випускни_ці докторських програм — візу строком на три роки. При цьому заклад, у якому навча_лася випускни_ця, є «ліцензованим спонсором візи» та ніби надає гарантію працевлаштування. З вересня 2020 року така віза є автоматичним продовженням студентської візи типу Tier 4.

До цього період на пошук працевлаштування обмежувався чотирма місяцями. Рішення продовжити термін прийняли на тлі виходу Великої Британії зі складу ЄС та економічного спаду за час пандемії, а також за підсумками попереднього рішення від 2012 року, яке, навпаки, робило умови для знаходження роботи після завершення навчання більш жорсткими. Тоді це пояснювали необхідністю захистити британських працівни_ць і скоротити маніпуляції з отриманням права на проживання у Великій Британії[64]. Ймовірно, що саме ця жорстка політика щодо працевлаштування

[63] *Student work*. (2021). UK Council for International Student Affairs. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.ukcisa.org.uk/Information--Advice/Working/Student-work

[64] Dathan, M. (2015). *Foreign students will be banned from working in the UK and forced to leave as soon as they finish course under Theresa May's tough new visa rules*. Independent. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/foreign-students-will-be-banned-from-working-in-the-uk-and-forced-to-leave-as-soon-as-they-finish-course-under-theresa-may-s-tough-new-visa-rules-10385232.html

випускни_ць призвела до зменшення темпів зростання кількості іноземних студент_ок у Великій Британії у період з 2014 до 2019 року[65].

Німеччина

У Німеччині іноземні студент_ки в допандемійні часи становили до 15% від усього студентства. Серед причин, чому іноземні студент_ки обирають Німеччину як напрям для здобуття освіти, вказують безкоштовну освіту як на німецькомовних, так і на англомовних програмах (іноземні студент_ки мають сплачувати тільки базову суму у 150–250 євро на семестр на користування бібліотекою та студентськими привілеями), посильну суму для проживання (близько 800 євро на місяць, залежно від міста навчання), можливості працевлаштування та розгалужену систему стипендій[66]. Саме тому кількість іноземних студент_ок у Німеччині зростала щороку у період з 2013 до 2019 року.

Освіта в Німеччині визначається як соціальна потреба, а не як послуга, і тому забезпечується державою[67]. Саме тому освіта у публічних і більшості приватних університетів Німеччини є безкоштовною для інозем_ок незалежно від мови навчання, крім окремих випадків, визначених конкретними університетами (наприклад, навчання у бізнес-школах).

Важливість інтернаціоналізації освіти та курс на залучення більшої кількості іноземних студент_ок було прийнято у 1996 році та доповнено стратегічними документами у 2013-му. Питаннями залучення іноземних студент_ок до освіти в Німеччині займається державна агенція DAAD (Німецька служба академічних обмінів). У стратегії розвитку організації, презентованій у 2020 році, вказано, що інтернаціоналізація освіти є важливою для культурного збагачення студентства, зростання якості освіти та підвищення наукового потенціалу німецьких інституцій[68]. Тому залучення більшої кількості іноземних студент_ок є пріоритетом для цієї агенції на найближчі роки. Схожі аргументи на користь залучення іноземного студентства наводить і стратегія Федерального міністерства освіти та досліджень від 2013 року[69].

До Німеччини здебільшого приїздять на навчання студент_ки з Китаю (до 10% від іноземного студентства), Індії (до 5%), Росії, Австрії, Італії (по 3%), Франції, Камеруну, України та Туреччини. При цьому близько чверті студент_ок вивчають інженерію та

---

[65] Kennedy, K. (2019). *Two-year work rights for international students in UK reinstated for 2020/21*. The PIE News. https://thepienews.com/news/two-year-work-rights-for-international-students-in-uk-reinstated-for-202021/

[66] *Germany International Student Statistics 2020*. (n.d.). Studying in Germany. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.studying-in-germany.org/germany-international-student-statistics/

[67] Mehmet Evrim Altin. (2019). Internationalization of the German Higher Education System New Player in the Market. *Athens Journal of Education*, *6*(3), 237–256. https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1218228.pdf

[68] DAAD. (2020). *DAAD strategy 2025*. https://static.daad.de/media/daad_de/pdfs_nicht_barrierefrei/der-daad/wer-wir-sind/daad_strategy.pdf

[69] *Strategie der Wissenschaftsminister/innen von Bund und Ländern für die Internationalisierung der Hochschulen in Deutschland*. (2013). KULTUSMINISTER KONFERENZ. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2013/2013_Strategiepapier_Internationalisierung_Hochschulen.pdf

точні науки, серед інших популярних спеціальностей — правознавство, економіка та суспільні науки. За даними загальнонімецького опитування серед іноземного студентства, 70% опитаних планують шукати роботу в Німеччині після завершення навчання[70].

Для вступу на навчання до німецького університету іноземні абітурієнт_ки мають надати підтвердження здобутого рівня освіти (у перекладі німецькою мовою), підтверджений рівень володіння мовою навчання (німецькою або англійською), мотиваційний лист і, за потреби та залежно від спеціальності, скласти вступний іспит (для вступу на бакалаврську програму) чи/або пройти співбесіду.

Більше того, у Німеччині існує розгалужена система стипендій та заохочень для студент_ок. Зокрема, діє загальнонімецька програма, яка надає стипендії студент_кам на навчання в магістратурі й аспірантурі. Умови отримання такої стипендії — мати підтвердження вступу на навчання від німецького університету та подати переконливий мотиваційний лист до національного офісу DAAD у країні проживання. Університети також мають власні стипендії, які надаються успішним студент_кам і, до прикладу, звільняють їх від плати за проживання у гуртожитку або надають абонемент на харчування у кампусі.

Політики щодо працевлаштування студент_ок у Німеччині схожі з британськими. Так, студент_ки з країн ЄС/ЄЕЗ мають право працювати до 20 годин під час навчання без дозволу на роботу. Перевищення ліміту у 20 робочих годин на тиждень розглядається як порушення податкового законодавства. Студент_ки з решти країн теж можуть працювати, але мають повідомляти про це офіс реєстрації інозем_ок. Їхній робочий час лімітований до 120 повних або 240 половинних робочих днів на рік, проте робота в межах університету (наприклад, асистентська робота на кафедрі) не входить у цей ліміт. В окремих випадках студент_ка може отримати дозвіл на роботу з більшою кількістю годин — така практика поширена у районах із низьким рівнем безробіття[71].

Неоплачувані стажування від університетів не є лімітованими, на відміну від стажувань з ініціативи студент_ок. Іноземні студент_ки можуть отримувати зарплату до 450 євро на рік без оподаткування, якщо заробляють більше — мають отримати податковий номер; податок на дохід відраховуватиметься із зарплати автоматично. Ринок праці для студент_ок обмежений: вони не можуть займатися підприємництвом чи працювати на фрілансі, оскільки така зайнятість не є достатньо контрольованою щодо годин роботи та сплати податків[72]. Заборонено працювати студент_кам, які навчаються за федеральними (DAAD) чи університетськими стипендіями, але заборона не розповсюджується на асистентську роботу за місцем навчання. Поширеною є

---

[70] *69.2% of International Students Prefer to Stay in Germany After They Finish Their Studies, Survey Reveals*. (n.d.). Studying in Germany. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.studying-in-germany.org/international-students-prefer-to-stay-in-germany-after-they-finish-their-studies-survey-reveals/

[71] *Side Jobs*. (n.d.). DAAD. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://www.daad.de/en/study-and-research-in-germany/first-steps-germany/side-jobs/

[72] *Working during studies.* (n.d.). Deutsches Studentenwerk. Переглянуто 31 листопада 2021 на http://www.internationale-studierende.de/en/prepare_your_studies/financing/jobbing/

практика стажувань під час фінального семестру навчання з подальшим працевлаштуванням у компанії чи установі, яка набирає стажер_ок.

Після завершення навчання випускни_ця має право продовжити свою візу (й, відповідно, посвідку на проживання) на термін 18 місяців для пошуку роботи. Підставами для видачі такої візи є отриманий диплом німецького вишу, страховий поліс і підтвердження фінансового забезпечення на цей термін. Коли випускни_ця знаходить роботу з терміном контракту на один рік і більше, вона чи він може подати заявку на отримання Blue Card — посвідки на постійне проживання у ЄС для висококваліфікованих працівни_ць. Умовою для цього є довгостроковий контракт із роботодавцем із забезпеченням мінімальної оплати у 53 тисяч євро на рік або 41 808 євро для інженер_ок, науков_иць та лікар_ок. Аби отримати такі документи, повертатися до країни походження випускни_цям не потрібно.

Загалом Німеччина має один із найвищих показників працевлаштування випускни_ць серед країн ЄС (91% за даними на 2020 рік[73]). При цьому німецькі випускни_ці знаходять роботу у 92% випадків, випускни_ці з країн ЄС — у 84%, а випускни_ці з третіх країн — у 76% випадків.

[73] *Employment rates of recent graduates*. (2021). Eurostat. Переглянуто 31 листопада 2021 на https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_rates_of_recent_graduates#Employment_rates_of_recent_graduates

Висновки та рекомендації ●

За підсумками дослідження ми виділили такі ключові проблеми, з якими стикаються інозем_ки під час здобуття освіти в українських університетах:

Студент_ки їдуть навчатися не в Україну, а в «Європу»

Проблема бренду української освіти є актуальною: інформант_ки дослідження зазначали, що обирали Україну як напрям для здобуття освіти не так через переваги саме української освіти, як тому, що навчання в Україні для них є шансом потрапити «у Європу». За такої ситуації держава й українські ЗВО можуть втрачати здобувач_ок освіти, які ситуативно обиратимуть для навчання інші країни.

Непослідовна процедура оформлення документів під час вступу

Запрошення на навчання, яке є підставою для оформлення довгострокової візи, зазвичай надається студент_ці після попередньої перевірки документів ЗВО, до зарахування студент_ок на навчання. Тому до України за студентською візою можуть потрапити інозем_ки, які стануть студент_ками тільки після особистої подачі заяви та документів про освіту до приймальної комісії й успішно пройденого іспиту у ЗВО. За таких умов на дипломатичні служби за кордоном покладається додаткове навантаження з оцінки ризиків неврегульованої міграції, а ЗВО несуть відповідальність за законність перебування в Україні інозем_ок, які не є студент_ками.

Посередни_ці відіграють важливу роль у вступі

Хоча діяльність посередни_ць не акредитується українськими міністерствами чи державними підприємствами, вони можуть укладати контракти з ЗВО на рекрутинг студент_ок чи рекламу освітніх послуг в Україні. З одного боку, посередництво суттєво спрощує вступ для інозем_ок, і для абітурієнтства в цьому є перевага вибору України як місця для навчання. З іншого боку, посередництво створює додаткові перешкоди для вступу — наприклад, неврахування побажання абітурієнт_ок щодо вибору міста чи ЗВО. Також імовірні ситуації, коли абітурієнт_ки будуть ошукані чи отримають неправдиву інформацію про вступ і подальше здобуття освіти в Україні.

Іноземні студент_ки рідко взаємодіють з місцевим населенням

Іноземні студент_ки тяжіють до спілкування у колах інших іноземних студент_ок і мало спілкуються з україн_ками. Однією з перешкод для більшої взаємодії є погане володіння українською мовою, знання якої часто є недостатнім для успішного навчання на україномовних програмах і для побутової комунікації студент_ок англомовних програм. Інтеграційні заходи (вечори культурних обмінів, спільні активності для україн_ок та інозем_ок, інтеркультурні тренінги) входять до зони відповідальності ЗВО, проте обсяг і якість таких заходів варіюється у різних закладах.

Обмежені можливості працевлаштування під час і після навчання

Заборона праці іноземних студент_ок під час навчання обмежує їхні можливості самостійно забезпечувати себе, що робить Україну менш привабливим місцем для навчання. Інозем_ки-випускни_ці, які мають намір залишитися працювати в Україні, для зміни підстав перебування з навчання на працевлаштування повинні розпочати

процедуру отримання посвідки на рівні з іншими інозем_ками. Для цього студент_кам, зокрема, потрібно знайти роботодавця ще до закінчення навчання, претендувати на суттєво вищу заробітну плату, ніж у місцевого населення, а у випадку громадян візових країн — розпочинати процедуру отримання посвідки за кордоном.

Рекомендації

Державній службі з етнополітики та свободи совісті:

- Провести дослідження (у партнерстві з науково-дослідницькими організаціями) щодо ставлення населення до іноземного студентства в основних містах навчання, обізнаності іноземного студентства щодо їхніх прав та обов'язків, планів після закінчення навчання, яке б дозволило врахувати потреби іноземого студентства при розробці політик щодо міжнаціональних відносин.
- У взаємодії з місцевими органами, ЗВО, спільнотами інозем_ок організовувати культурні та інформаційні заходи, які б сприяли зменшенню упередженого ставлення до іноземного студентства та побудові міжнаціональних контактів.

Міністерству закордонних справ:

- Продовжити роботу з популяризації української освіти за кордоном, активніше залучаючи закордонні представництва, Український інститут.
- Посилити спроможність закордонних представництв України так, щоб іноземні студент_ки мали можливість подавати документи без звернення по допомогу до посередни_ць. Розглянути можливість часткової цифровізації процесу, зокрема для зменшення корупційних ризиків.

Міністерству освіти та науки:

- Продовжити роботу з популяризації української освіти за кордоном, зокрема шляхом участі у виставках та проведення їх, а також розширення міжнародної співпраці.
- Спростити умови вступу для інозем_ок і надати можливість онлайн-подачі документів та вступу за конкурсом документів. Це врегулює питання в'їзду іноземного студентства, адже потреба в'їзду в Україну буде тільки у тих, хто рекомендовані для навчання. Надавати студентству достатньо інформації доступними мовами про освітні можливості в українських ЗВО, зокрема в рамках міжнародних договорів.

Закладам вищої освіти:

- Забезпечити комфортні та безпечні умови проживання студент_ок під час навчання. Налагодити та підтримувати стосунки з випускни_цями ЗВО та

працювати з ними як з потенційними амбасадор_ками України в інших країнах світу для популяризації української освіти за кордоном.
- Працювати над забезпеченням якості вищої освіти для іноземних студент_ок на програмах з україномовним і англомовним освітнім процесом.
- Розширити можливості вивчення української мови та запровадити стандартизоване оцінювання знання української мови на рівні A1-A2.
- Проводити навчання та надавати методичну підтримку викладач_кам, які працюють з іноземними студент_ками, щодо особливостей взаємодії з інозем_ками й організації безпечного та комфортного освітнього процесу в багатокультурних групах.

Державній міграційній службі України та Міністерству економіки:

- Розробити механізм, який би дозволяв студент_кам працювати у вільний від навчання час щонайменше 15 годин та тиждень відповідно до Директиви ЄС. Розглянути можливість обмеження максимальної кількості годин, яку можуть працювати студент_ки під час навчання.
- Розробити механізм, який би давав студент_кам достатньо часу для пошуку роботи після закінчення ЗВО без необхідності залишати Україну. Передбачити, щоб дозволений строк перебування в Україні після закінчення освітньої програми становив щонайменше 9 місяців за умови подання заяви про пошук роботи і підтвердження того, що особа справді шукає роботу в Україні.

Державній службі зайнятості:

- Розширити діяльність ДСЗ і надавати послуги з консультування та підбору роботи для випускни_ць-інозем_ок.

Міністерству економіки:

- Спростити вимоги щодо мінімальної заробітної плати, необхідної для отримання роботодавцем дозволу на застосування праці інозем_ок. Під час прогнозування розвитку ринку праці також оцінювати вплив розширеного доступу інозем_ок до ринку праці, зокрема студент_ок і випускни_ць.

Додаток 1. Групування спеціальностей за галузями

ISCED-13	Код спеціальності	Назва спеціальності
Бізнес, адміністрування та право	28	Менеджмент соціокультурної діяльності
	71	Облік і оподаткування
	72	Фінанси, банківська справа та страхування
	73	Менеджмент
	75	Маркетинг
	76	Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
	81	Право
	281	Публічне управління та адміністрування
	292	Міжнародні економічні відносини
	293	Міжнародне право
Гуманітарні науки та мистецтво	21	Аудіовізуальне мистецтво та виробництво
	22	Дизайн
	23	Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
	24	Хореографія
	25	Музичне мистецтво
	26	Сценічне мистецтво
	31	Релігієзнавство
	32	Історія й археологія
	33	Філософія
	34	Культурологія
	35	Філологія
	41	Богослов'я
Інженерія,	123	Комп'ютерна інженерія

виробництво та будівництво	131	Прикладна механіка
	132	Матеріалознавство
	133	Галузеве машинобудування
	134	Авіаційна та ракетно-космічна техніка
	135	Суднобудування
	136	Металургія
	141	Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка
	142	Енергетичне машинобудування
	143	Атомна енергетика
	144	Теплоенергетика
	145	Гідроенергетика
	151	Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології
	152	Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка
	153	Мікро- та наносистемна техніка
	161	Хімічні технології та інженерія
	162	Біотехнології та біоінженерія
	163	Біомедична інженерія
	171	Електроніка
	172	Телекомунікації та радіотехніка
	173	Авіоніка
	181	Харчові технології
	182	Технології легкої промисловості
	183	Технології захисту навколишнього середовища
	184	Гірництво
	185	Нафтогазова інженерія та технології
	186	Видавництво та поліграфія
	187	Деревообробні та меблеві технології

	191	Архітектура та містобудування
	192	Будівництво та цивільна інженерія
	194	Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології
Інформаційні технології	121	Інженерія програмного забезпечення
	122	Комп'ютерні науки
	124	Системний аналіз
	125	Кібербезпека
	126	Інформаційні системи та технології
Освіта	11	Освітні, педагогічні науки
	12	Дошкільна освіта
	13	Початкова освіта
	14	Середня освіта (за предметними спеціальностями)
	15	Професійна освіта (за спеціалізаціями)
	16	Спеціальна освіта
Охорона здоров'я	221	Стоматологія
	222	Медицина
	223	Медсестринство
	224	Технології медичної діагностики та лікування
	225	Медична психологія
	226	Фармація, промислова фармація
	227	Фізична терапія, ерготерапія
	228	Педіатрія
	229	Громадське здоров'я
	231	Соціальна робота
	232	Соціальне забезпечення
Послуги	17	Фізична культура і спорт
	241	Готельно-ресторанна справа

	242	Туризм
	251	Державна безпека
	252	Безпека державного кордону
	253	Військове управління (за видами збройних сил)
	254	Забезпечення військ (сил)
	255	Озброєння та військова техніка
	256	Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)**
	261	Пожежна безпека
	262	Правоохоронна діяльність
	263	Цивільна безпека
	271	Річковий та морський транспорт
	272	Авіаційний транспорт
	273	Залізничний транспорт
	274	Автомобільний транспорт
	275	Транспортні технології (за видами)
Природничі науки	91	Біологія
	101	Екологія
	102	Хімія
	103	Науки про Землю*
	104	Фізика та астрономія
	105	Прикладна фізика та наноматеріали
	106	Географія
	111	Математика
	112	Статистика
	113	Прикладна математика
	193	Геодезія та землеустрій
Сільське господарство	201	Агрономія
	202	Захист і карантин рослин

	203	Садівництво та виноградарство
	204	Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва
	205	Лісове господарство
	206	Садово-паркове господарство
	207	Водні біоресурси та аквакультура
	208	Агроінженерія
	211	Ветеринарна медицина
	212	Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза
Соціальні науки, журналістика та інформація	27	Музеєзнавство, пам'яткознавство
	29	Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
	51	Економіка
	52	Політологія
	53	Психологія
	54	Соціологія
	61	Журналістика
	291	Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії